

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1996 metai

VILNIUS **pradai** 1997

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1996

VILNIUS 1996

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1996

VILNIUS 1997

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-74-0

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

MOKSLINIO GYVENIMO KRONIKA

SVARBIAUSI 1996 M. LIETUVOS ISTORIJS INSTITUTO MOKSLINĖS IR MOKSLINĖS ORGANIZACINĖS VEIKLOS REZULTATAI

1996 m. Lietuvos istorijos instituto mokslininkai vykdė 12 mokslo tyrimo programų, iš kurių šiais metais baigė 3 programas.

Instituto bendradarbiai išleido 8 monografijas, 1 istorijos šaltinių ir 5 straipsnių rinkinius, paskelbė 156 įvairios apimtys mokslinius straipsnius Lietuvos ir užsienio moksliniuose leidiniuose.

Baigtos programos:

„Lietuvos istorijos metraštis, 1996 metai“. Programos vadovas prof. habil. dr. V. Merkys, spaudai parengė R. Strazdūnaitė. Parengtas eilinis apie 30 aut. l. tomas. Jame skelbiami istorikų, archeologų ir etnologų straipsniai, recenzijos, šaltinių publikacijos, archyvų apžvalgos.

Ikikrikščioniškosios Lietuvos kultūra (archeologijos duomenimis). Programos vadovas dr. V. Kazakevičius.

1992—1996 m. programos vykdytojai tyrinėjo 30 įvairių laikotarpių archeologijos paminklų: 14 kapinynų ir pilkapynų, 9 piliakalnių, 4 geležies amžiaus gyvenvietes, 3-jų miestų kultūrinius sluoksnius. Sukaupta gausi materialinės kultūros medžiaga padėjo sisteminti ir klasifikuoti archeologinius dirbinius — metalinius papuošalus, darbo įrankius, ginklus, priešistorinius ir ankstyvųjų viduramžių audinius bei keramiką. Buvo analizuojami laidojimo papročiai, piliakalnių ir atviro tipo gyvenviečių statinių architektūra bei jų raidos pagrindiniai bruožai, juodoji metalurgija ir keramikos gamybos technologija.

Buvo parašytos ir paskelbtos 5 monografijos, įvairiuose moksliniuose leidiniuose paskelbta daugiau kaip 70 straipsnių, kurių apimtis yra apie 40 aut. l. Su savo darbo rezultatais temos tyrinėtojai supažindino visuomenę 27 konferencijose. Perskaityti 34 pranešimai Lietuvoje ir tarptautiniuose forumuose Europoje.

Lietuvos laisvės kovos 1944—1953. Programos vadovas dr. R. Zizas. 1994—1996 m. tyrinėta šios pagrindinės kryptys: sovietinio represinio aparato (NKVD—NKGB, MVD—MGB, sribų, vadinamųjų „liaudies gynėjų“, ir kt.) kūrimas ir stiprinimas, jo veikla siekiant palaužti stiprėjusį lietuvių tautos pasipriešinimą sovietiniam režimui; antisovietinės rezistencijos atsiradimas ir veikla, pasyvaus ir aktyvaus (ginkluoto) pasipriešinimo organizuotumo ir brandumo problemos, jo mastai, aktyvumas, dalyvių sudėtis, patirti nuostoliai, poveikis visuomenės gyvenimui; pokario metų oficialiosios ideologijos, sovietinės istoriografijos koncepcijų kritika.

Šiomis temomis buvo skelbiami moksliniai straipsniai ir publikacijos. Tyrinėjimai apibendrinami baigiamose rengti monografijose.

Archeologijos skyriaus bendradarbiai organizavo ir vadovavo dviem žvalgomojioms ekspedicijoms Šilalės ir Kauno rajonuose, septynioms mokslinėms archeologinėms ekspedicijoms įvairiose Lietuvos vietose bei atliko archeologinius žvalgomojus tyrinėjimus Būtingės naftos terminalo statybos vietoje.

Etnologijos skyriaus mokslininkai pagal planines užduotis surengė 12 ekspedicijų Lietuvoje ir Latvijoje, apklausė 505 žmones, užrašė 1533 lapus informacijos, aprašė 4 miestelių ir kaimų kapines, nufotografavo 250 objektų, dailininkai nupiešė 132 piešinius.

1996 m. institutas organizavo 5 konferencijas: balandžio 15—20 d. — tarptautinių Lietuvos ir Vakarų Norvegijos archeologų seminarą „Archeologinių tyrimų medžiaga ir metodika“, gegužės 17 d. — konferenciją „Lietuvos užsienio politikos problemos 1918—1940 m.“, skirtą Juozo Urbšio 100-mečiui, gegužės 21 d. — ataskaitinę konferenciją „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994—1995 metais, rugsėjo 26—27 d. — tarptautinę konferenciją „Lietuvos Metrika-3“, lapkričio 8—11 d. — tarptautinę konferenciją Nidoje „Tradicinis elitas ir modernios visuomenės formavimasis Vidurio ir Rytų Europoje XIX—XX a. (kartu su VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Vidurio ir Rytų Europos studijų centru). Instituto mokslininkai perskaitė 105 pranešimus mokslinėse konferencijose, iš kurių 27 — užsienyje.

1996 m. įvyko 8 Lietuvos istorijos instituto tarybos posėdžiai. Taryba patvirtino naujas mokslines tiriamąsias programas, apsvarstė ir pritarė Etnografijos skyriaus mokslinio darbo kryptiai ir pakeitė jo pavadinimą į Etnologijos skyrių. Taryba pritarė 5 vietoms doktorantūroje, patvirtino konkurso rezultatus, numatė studijų temas, sudarė doktorantūros studijų komitetus R. Ragauskenei, J. Sarcevičienei, V. Stanceliui, R. Šmigelskytei, V. Žaltauskaitei. Tarybai pritarus, instituto bibliotekoje įsteigtas Rankraščių skyrius, patvirtintas jo komplektavimo profilis.

1996 m. humanitarinių mokslų srities istorijos krypties daktaro mokslo laipsnis eksternu suteiktas R. Griškaitei, E. Grunskiui ir A. Duboniui, doktorantūros

studijas baigusiems — D. Marcinkevičienei, Z. Medišauskienei, V. Pugačiauskui. Etnologijos krypties daktaro mokslo laipsnis po doktorantūros studijų suteiktas Ž. B. Šakniui ir V. Savoniakaitei.

23 instituto mokslininkai dėstė įvairiose Lietuvos aukštosiose mokyklose, kai kurie įtraukti į doktorantūros studijų ir habilitacijos komitetus (Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetuose), vadovavo egzaminų komisijoms.

Institutas palaikė mokslinius ryšius su užsienio mokslo institutais bei aukštosiomis mokyklomis. Pagal tiesioginių ryšių pasikeitimo programą su kitų šalių Mokslų akademijomis, taip pat asmeniškai pasirūpinę stipendijomis Lenkijos archyvuose dirbo doc. dr. Z. Kiaupa, R. Šmigelskytė, R. Ragauskienė, dr. T. Bairašauskaitė, dr. V. Jogėla, dr. R. Miknys, D. Staliūnas, doc. dr. I. Lukšaitė, doc. dr. J. Kiaupienė (taip pat Vienoje), Rusijos dokumentų saugyklose — dr. A. Kasparavičius, pagal TEMPUS programą Amsterdame stažavosi dr. V. Sirutavičius, Paryžiaus Lenkų bibliotekoje dirbo dr. E. Motieka ir dr. E. Meilus, JAV Kongreso bibliotekoje — dr. Č. Laurinavičius.

Mainais institute dirbo ir stažavosi 6 užsienio mokslininkai.

1996 m. pabaigoje institute dirbo 139 etatiniai darbuotojai: 119 iš jų institutas yra pagrindinė darbovietė, tarp pastarųjų — 52 mokslininkai (6 habilituoti daktarai profesoriai, 1 habilituotas daktaras docentas, 2 habilituoti daktarai, 4 daktarai docentai, 39 daktarai).

Saulė Urbanavičienė

Konferencijos, pasitarimai, simpoziumai

KONFERENCIJA

„IŠ SUVALKŲ KRAŠTO PRAEITIS IR DABARTIES“

Lenkijoje, Punske, lietuvių bendruomenė bei Vilniaus pedagoginis universitetas 1996 m. sausio 20—21 d. organizavo mokslinę sesiją „Iš Suvalkų krašto praeities ir dabarties“. Konferencijos pranešimų klausyti susirinko punskiečiai (daugiausia mokytojai) bei svečiai iš Seinų, Suvalkų ir Lietuvos. Iš Panevėžio atvyko keturi asmenys, iš Marijampolės — šeši (tarp jų viena pranešėja). Marijampoliečių bendrijos narys Vytautas Gaulia atsivežė Lietuvos Respublikos Seimo nario, Užsienio reikalų komiteto pirmininko dr. Kazio Bobelio sveikinimus konferencijos dalyviams:

„Mieli Lenkijos lietuvių bendruomenės nariai!

Man malonu šiandien pasveikinti Jus — ryžtingų ir kilnių siekių įgyvendinimo patriotus, palinkėti, kad Jūsų visi užsibrėžti tikslai būtų pasiekti. Aš žinau, kaip Jums yra sunku kovoti už savo teises ir pirmiausia už pagrindinį Jūsų bendruomenės tikslą — kelti tautinį sąmoningumą, priešintis nutautėjimui ir nutautinimui, taip pat ir kitus, ne mažiau reikšmingus tikslus — tenkinti lietuvių bendruomenės kultūrinius bei politinius poreikius. Aš pripažįstu ir apgailestauju, kad Lietuvos kai kurios institucijos per mažai kreipia dėmesio užsienio lietuvių gynimui. Jei lietuvių gyvenimą Lenkijoje palyginsime su lenkų, gyvenančių Lietuvoje, turėsime pripažinti, kad Lenkijos lietuviai, skaičiuojant pagal jų dalį, turi gerokai mažiau tautinių bendrojo lavinimo mokyklų, jau nekalbant apie galimybę Vilniaus universitete lenkų tautybės žmonėms laikyti egzaminus ir mokytis lenkų kalba, ko tikrai negali lietuviai Lenkijoje. Taip pat labai svarbus ir gyvybiškai reikalingas tautinis dvasinis bažnytinis gyvenimas. Lenkijos lietuviai varžomi klausytis Šv. Mišių lietuvių kalba Punske, Seinuose, Suvalkuose, Varšuvoje ir Vroclave; tuo tarpu vien Vilniuje kiekvieną dieną Šv. Mišios lenkų kalba laikomos Aušros Vartų, Šv. Teresės, Šv. Petro ir Povilo bei kitose bažnyčiose.

Tačiau kaip Užsienio reikalų komiteto pirmininkas aš matau gerėjančius santykius tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos. Kaip Marijampolės miesto atstovas Lietuvos Respublikos Seime noriu drauge su Jumis pasidžiaugti, kad Lietuvos ir Lenkijos pasirašyta tarpvalstybinė sutartis pirmiausia buvo įgyvendinama Suvalkų ir Marijampolės miestuose. Šio susitikimo metu man taip pat teko dalyvauti ir dalintis mintimis dėl Lenkijoje gyvenančių lietuvių. Aš norėčiau tikėti ir tuo tikiu, kad ateityje Lietuvos kultūros ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija tarsis su atitinkamomis Lenkijos valstybės institucijomis dėl tolimesnio švietimo ir mokslo stiprinimo lietuviškose mokyklose, kultūros paminklų atstatymo bei išsaugojimo. Pabrėžtinai pritariu, kad Seinų mieste būtų pastatytas paminklas Lietuvos dainiui vysk. Antanui Baranauskui, kad jo vardu būtų pavadinta viena iš Seinų miesto gatvių. Kitas dalykas — pastatyti (ar užbaigti?) Lietuvių kultūros namus Punsko mieste. Mokyklos turėtų būti geriau aprūpinamos lietuviškais vadovėliais, o į lietuviškas parapijas turėtų būti paskirta daugiau lietuvių kunigų. Tai būtų artimiausios ateities darbai ir, manau, jie būtų svarbiausi žingsniai, padedantys užstoti kelią besiplečiančiam nutautėjimo ir nutautinimo procesui. Kalbėdamas apie nutautinimą, aš noriu palinkėti, kad Jūsų lietuviškos šeimos būtų tvirtos, kad Jūsų jaunimas kurtų tik lietuviškas šeimas ir būtų savo lietuviybės išlaikymo siekių amžinybėje. Sveikinu visus, linkiu tvirtybės, ryžto, santarvės ir kilnių siekių įgyvendinimo. Dėsiu visas pastangas Jums padėti!“

Sesijai pirmininkavo prof. Algirdas Stanaitis ir Juozas Sigitas Paransevičius. Pranešimus skaitė: mgr. Julija Račiuvienė — „Iš Punsko parapijos istorijos“, dr. Bronius Makauskas — „Suvalkų kraštas tarp dviejų pasaulinių karų“, inž. Emilius Marcinkevičius — „Suvalkų krašto klimatas“, dr. Saulius Stanaitis — „Suvalkų krašto gyvenviečių sistema ir jos raida“, mgr. inž. Kazimieras Baranauskas — „Ekonominiai Punsko valsčiaus bruožai“, dr. Rūta Kairytė — „Punsko valsčiaus mokinių fizinio išsivystymo ir sveikatos būklės įvertinimas“, doc. Rimantas Kontvainis — „Žymūs Suvalkų krašto žmonės“, mgr. Aldona Vaicekauskienė — „Žolinė Punske“, mgr. Algis Uzdila — „Suvalkų krašto vietovardžiai“, prof. Algirdas Stanaitis — „Suvalkų krašto lietuviai ir jų problemos“, mgr. Juozas Sigitas Paransevičius — „Lietuvių švietimo problemos“, inž. Juozas Bliūdžius — „Lietuvių kultūros paminklai Lenkijoje ir lankytinos vietos Suvalkijoje“, mgr. Marytė Černelienė — „Mūsų krašto muziejai — praeities saugotojai“, mgr. Algirdas Nevulis — „Lenkijos lietuvių draugija ir jos veikla“ bei „Suvalkijos“ pirmininkė Birutė Kižienė — „Perkeltų Suvalkų krašto lietuvių kančių keliai“.

Po kiekvieno pranešimo buvo klausimų ir papildymų iš salės. Svečiai iš Lietuvos sakėsi girdėję kitokių kai kurių vietovardžių kilmės aiškinimų, negu pateikė A. Uzdila. Bene didžiausia diskusija kilo po A. Vaicekauskienės pranešimo apie „Žolinę Punske“. B. Makauskas prieštaravo autorės minčiai, kad „Žolinių vainikai — lietuviškas Punsko parapijos kaimo žmonių menas...“ (lenkiški kaimai tik pirmaisiais metais retkarčiais juos pindavę), tvirtindamas, kad lietuviams vainikai yra neseniai iš lenkų perimtas svetimkūnis, kad tokiu būdu per bažnyčias skverbiasi lenkų kultūra, o mes ją nesąmoningai, dargi mielai priimame ir džiaugiamės.

Pranešimus „Iš Suvalkų krašto praeities ir dabarties“ atskira knyga išspausdino „Aušros“ leidykla. Joje nėra tik J. S. Paransevičiaus paskaitos „Lietuvių švietimas šiandien“ bei B. Kižienės paskaitos „Perkeltų Suvalkų krašto lietuvių kančių keliai“. Abi šias paskaitas išspausdino „Aušra“ (J. S. Paransevičiaus — Nr. 2/96, B. Kižienės — 4/96). Knygos apimtis — 9 spaudos lankai, tiražas 700 egz. Leidinių galima nusipirkti „Aušros“ leidyklos knygyne arba užsisakyti paštu. Kaina — 3 zl. Knygos leidybą parėmė Bendradarbiavimo fondas (Fundusz Współpracy).

Sesija buvo pakartota Vilniuje 1996 m. gegužės 3—5 d.

Alicija Sitarskienė

ARCHEOLOGĖS MARIJOS GIMBUTIENĖS 75 METŲ GIMIMO SUKAKTIES MINĖJIMO RENGINIAI

Vilniaus etninės veiklos centras (vadovė E. Plioplienė) kartu su Vilniaus universitetu, Lietuvos istorijos institutu, Lietuvos mokslų akademijos rūmais, Skalvijos kino centru 1996 m. sausio 23—vasario 2 d. surengė ciklą renginių, skirtų žymios archeologės, Kalifornijos Los Andželo (Los Angeles) universiteto profesorės Marijos Gimbutienės atminimui. 1996 m. sausio 23 d. šiai pasaulinio garso mokslininkei būtų sukakę 75-eri, tačiau jau beveik dveji metai, kai ji iškeliavo Anapilin. Šis liūdnas faktas buvo ne kartą prisimintas renginių metu, tačiau jis veikiau paskatino ne liūdėti, o tyrinėti didžiulį velionės mokslinį palikimą.

Renginiai prasidėjo M. Gimbutienės gimimo dieną Vilniaus universiteto Šv. Jonų bažnyčioje, kur pagarbos žodį M. Gimbutienei tarė prof. habil. dr. V. Daujotytė, skambėjo G. P. Telemanno ir A. Martinaičio muzika. Sausio 24 d. Skalvijos kino centre sausakimšai salei buvo demonstruojami video- ir kinofilmai apie M. Gimbutienę. Rašytojas K. Saja parodė savo pokalbio su profesore, vykusio 1992 m., videoįrašą, A. ir G. Kudabos — savo pačių sukurtą videofilmą „Marija Alseikaitė-Gimbutienė“, A. Tarvydas — „Lietuvos kronikos“ 16-ąjį numerį, skirtą M. Gimbutienei. Vakarą metu pirmą kartą Lietuvoje buvo parodytas norvegių E. Lundby ir A. Magnusen 1995 m. sukurtas videofilmas „Pamirštos deivės“ apie M. Gimbutienės parodą Visbadene (Vokietija). Sausio 25 d. Verkiuose, Mokslininkų rūmų Baltojoje salėje, prisiminimais apie M. Gimbutienę dalijosi prof. habil. dr. G. Česnys, habil. dr. R. Kulikauskienė, dr. I. Lukšaitė, habil. dr. M. Lukšienė, habil. dr. R. Rimantienė. Vakarą vedė habil. dr. V. Urbanavičius. Buvo surengta A. Tarvydo fotografijų paroda „Marija Gimbutienė“.

Sausio 29 — vasario 1 d. M. Gimbutienei skirti renginiai vyko Lietuvos istorijos instituto salėje. Pranešimus skaitė dr. N. Laurinkienė („Senovės lietuvių dievas Perkūnas“), prof. habil. dr. N. Vėlius („Vestuvių daina: ritualas, mitas“), dr. E. Usaičiovaitė („Kai kurie katalikų simboliai lietuvių kultūroje“), doc. dr. L. Klimka („Mitologinė Birutės alko statinio interpretacija“), A. Bliujienė („Apskriti kabučiai kuršių kultūroje VIII a. pabaigoje—IX a.“), dr. V. Šimėnas („Neišspręstos lietuvių etnogenezės problemos I tūkstantmečio viduryje Rytų Lietuvoje“). Paskutinę skaitymų dieną dr. I. Lukšaitė papasakojo apie spaudai rengiamą lietuvių kalba M. Gimbutienės knygą „Senoji Europa“. Mokslo ir enciklopedijų leidyklos vyr. redaktorius Z. Pocius pasidalijo mintimis apie problemas bei sunkumus, leidžiant šią knygą. Perskaityta ištraukų iš šios knygos. Vakarui baigiantis buvo parodyti A. Tarvydo filmas „Atsisveikinimas su Marija Gimbutiene“ ir habil. dr. V. Urbanavičiaus videofilmas „Namo...namie...“. Renginių ciklas baigėsi vasario 2-ąją: buvo aplanky-

tas M. Gimbutienės kapas Petrašiūnų kapinėse (Kaunas) ir padėta ant jo gėlių. Visų renginių metu skambėjo lietuvių liaudies dainos, kurias dainavo folkloriniai ansambliai „Jorė“, „Radasta“, „Ūla“, „Verdingis“, „VISI“.

Gintautas Zabiela

KONFERENCIJA

„ETNINĖ KULTŪRA ATKURTOJE LIETUVOS RESPUBLIKOJE“

1996 m. sausio 26—27 d. Vilniuje, Mokytojų namuose, vyko Lietuvių etninės kultūros draugijos, Vilniaus etninės veiklos centro, Etnomuzikos instituto ir Etnokosmologijos muziejaus konferencija „Etninė kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje: pakilimas ar nuosmukis?“

Konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo N. Vėlius. Posėdyje „Etninė kultūra ir valstybinė kultūros politika“ pranešimus skaitė: R. Ozolas — „Lietuvių etnosas ir tautinės kultūros politika atkurtoje Lietuvos Respublikoje“, R. Klimas — „Politiniai procesai ir etninė kultūra Pietryčių Lietuvoje“, E. Petrovas — „Lietuvos tautinės mažumos ir jų etninė kultūra“, A. Motuzas — „Etninė krikščioniškoji kultūra atkurtoje Lietuvos Respublikoje“, V. Šatkauskienė — „Etnokultūrinės veiklos organizacinės formos šiandien“ (bendraautorė I. Kriščiūnienė).

Posėdžio „Etninė kultūra ir šiuolaikinė visuomenė“ pranešėjai: J. A. Krikštopaitis — „Etninė savimonė dabarties sąlygose : ar pavyks išsivaduoti iš jų?“, P. Kalnius — „Etniškumo vieta visuomenėje — etninės kultūros išlikimo veiksnys“, I. R. Merkienė — „Lietuvių etninės kultūros raida Seinų krašte“, V. Vitkauskas — „Tarmių galutinio nykimo rezultatai“, J. Klimavičius — „Kaip stabilizuojasi kalba“.

Posėdyje „Etninės kultūros išsaugojimas“ pranešimus skaitė: R. Kulikauskienė — „Dailių amatų iš spalvoto metalo ištakos“, R. Astrauskas — „Etninės muzikos išsaugojimas : geriausiojo modelio paieška“, D. Urbanavičienė — „Folkloro archyvų problemos ir galimi jų sprendimo būdai“, G. Zabiela — „Archeologijos paminklų žvalgymo patirtis ir perspektyvos“.

Posėdyje „Etninė kultūra ir švietimas“ išklausti šie pranešimai: I. Čepienė — „Etninės kultūros ugdymo vidurinėje mokykloje ypatumai“, L. Klimkos — „Etninė kultūra aukštosiose mokyklose“, J. Trinkūno — „Etnokultūrinis auklėjimas“, A. Česienė — „Etninė muzika bendrojo lavinimo mokyklose“, R. Grumadaitė — „Folkloras pamokose ir užklasinėje veikloje“, A. Kaukienė — „Etninės kultūros dėstymas Klaipėdos universitete“ (bendraautoris R. Sliužinskas).

Posėdyje „Etninės kultūros gaivinimas“ pranešimus skaitė: V. Rimkus — „Liaudies menas: kičas seniau ir dabar“, R. Apanavičius — „Ką gaiviname: lietuvių etninę muziką ar tik jos vardą?“, E. Matulionienė — „Pseudotautinis kostiumas“, S. Skrodenis — „Liaudies daina: kelias ar kryžkelė?“, A. Kirda — „Etninė muzika radijo bangomis“.

Posėdyje „Etninės kultūros perspektyvos“ klausyta šių pranešimų: E. Plioplienė — „Senieji simboliai šiuolaikinėse šventėse“, G. Kakaro — „Etnokosmologija — nauja integralios kultūros apraška Lietuvoje“, L. Klimkos — „Baltų kalendoriaus rekonstrukcijos perspektyvos“, J. Vaiškūno — „Etnožinija — nauja etninės kultūros šaka“, I. Selikaite — „Kraštotyros ekspedicijų patirtis ir perspektyvos“.

Baigiamąjį žodį tarė I. R. Merkienė. Ji pažymėjo, kad konferencijoje vyravo du požiūriai į etninę kultūrą: etninė kultūra — nekintanti duotybė, kurią siekiama išsaugoti, ir nuolat kuriama atsinaujinanti kultūra. R. Klimas kalbėjo organizacinio komiteto vardu.

Danguolė Svidinskaitė

PAMINĖTAS ADOLFAS ŠAPOKA

1996 m. vasario 13 d. habil. dr. A. Šapokai būtų sukakę 90 metų. Tą dieną Lietuvos istorijos institute įvyko iškilmingas šios datos minėjimas. Minėjimą pradėjęs prof. V. Merkys prisiminė, kad iki pat Atgimimo pradžios Lietuvos istorikams A. Šapoką buvo uždrausta minėti arba reikėjo minėti jo darbus vien neigiamai. Tik 1988 m. buvo gautas pritarimas išleisti A. Šapokos „Kėdainių sutartį“, o vėliau — pakartoti ir „Lietuvos istoriją“. Prelegentas pabrėžė, kad šiandien istorijos mokslui reikėtų perspausdinti visus reikšmingiausius A. Šapokos veikalus. Prof. A. Tyla apžvelgė svarbiausius A. Šapokos biografijos ir mokslinio darbo momentus. Dr. Z. Kiaupa palietė vieną A. Šapokos gyvenimo epizodą — jo stažuotes Prahoje ir Stokholme bei tų išvykų istoriografinius rezultatus. VDU doktorantas A. Ragauskas skaitė pranešimą apie A. Šapokos darbus Vilniaus istorijos klausimais, skelbtus daugiausia emigracijoje. Prof. B. Dundulis pasidalijo prisiminimais apie prieškarinio lietuvių istorikus, o A. Šapokos sūnėnas A. Šapoka prisiminė susitikimus su savo dėde.

Minėjimo metu veikė A. Šapokos mokslinių darbų paroda.

Darius Vilimas

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA BALTARUSIJOJE

1996 m. kovo 12—14 d. Minske (Baltarusija) vyko Etnokosmologijos centro „Kryvia“ bei Baltarusijos mokslų akademijos Istorijos instituto surengta tarptautinė konferencija „Baltarusija transeuropinių ryšių sistemoje I tūkstantmetyje“. Archeologai, istorikai, kalbininkai, etnografai, mitologai, menotyrininkai iš Baltarusijos, Rusijos, Ukrainos, Lenkijos, Lietuvos ir Latvijos perskaitė apie 50 pranešimų. Audrius Astrauskas (Vilniaus universitetas) pranešime „Vidurio Lietuvos pilkapiai“, remdamasis daugiausia savo tyrinėto Marvelės (Kaunas) kapinyno radiniais, apibendrino duomenis apie šią laidojimo paminklų rūšį teritorijoje, kurioje iki tol jie nebuvo žinomi. Aleksiejaus Luchtano (Vilniaus universitetas) pranešimas „V a. karas Lietuvoje“ buvo skirtas tribiaunių geležinių strėlių antgalių bei kitos su kariniais bei smurtiniais veiksmais susijusios medžiagos interpretacijai, kuri liudija V a. buvus klajoklių karo žygių į dabartinės Lietuvos teritoriją. Valdemaras Šimėnas (Vilniaus universitetas) pranešime „Šiaurės rytų Lietuva I tūkstantmečio antroje pusėje“ aptarė šio laikotarpio laidojimo paminklų išsidėstymą, pateikė jų etninę charakteristiką. Gintautas Zabiela (Lietuvos istorijos institutas) pirmininkavo vienam iš posėdžių bei perskaitė pranešimą „Sėliai — brūkšniuotosios keramikos kultūros gyventojų palikuonys“. Jame iškelta hipotezė apie šių dviejų kultūrų tarpusavio sąsajas, apžvelgti archeologiniai, istoriniai, kalbiniai bei antropologiniai duomenys apie sėlius. Konferencijos pradžioje buvo pagerbtas mirusių ankstesnių konferencijos dalyvių, tarp jų ir žymaus lietuvių kalbininko Aleksandro Vanago, atminimas. Išleistos konferencijos tezės, pranešimus numatoma išspausdinti atskiru leidiniu.

Gintautas Zabiela

TARPTAUTINĖ ARCHEOLOGŲ KONFERENCIJA

1996 m. balandžio 15—19 d. Vilniuje, Lietuvos istorijos institute, vyko konferencija „Lietuvos ir Vakarų Norvegijos archeologija: šiandiena ir perspektyvos“. Pagrindiniai renginio organizatoriai buvo Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyrius ir Bergeno universiteto Istorijos muziejus. Tai bendradarbiavimo sutarties, pasirašytos tarp šių institucijų 1994 m., rezultatas. Organizuojant konferenciją prisidėjo Lietuvos archeologijos draugija bei Lietuvos nacionalinis muziejus.

Pagrindinis konferencijos tikslas — pasikeisti su kolegomis iš Norvegijos informacija apie archeologijos ir su ja susijusių mokslo šakų laimėjimus ir tyrimų kryptis

Lietuvoje bei Norvegijoje. Dalyvauti renginyje buvo pakviesti ne tik archeologai, bet ir su jais bendradarbiaujantys kitų mokslo šakų specialistai. Pranešimų problematika nebuvo apibrėžta, tačiau iš anksto susitarta, kad daugiau dėmesio bus skiriama teorinio pobūdžio klausimams — tyrimų metodikai, archeologijos mokslo šaltinių interpretacijos problemoms, bendradarbiavimo su kitomis mokslo šakomis aspektams. Nemažai perskaitytų pranešimų buvo apžvalginio pobūdžio ir platesnių diskusijų nesukėlė, tačiau netrūko ir probleminių pasisakymų, atspindinčių šiuolaikinių požiūrį į mokslo problemas. Konferencijoje dalyvavo daug žinomų savo srities specialistų ir iš Norvegijos, ir iš Lietuvos, taip pat nemažas būrys jaunesnės kartos mokslininkų.

Mokslinę konferencijos dalį pradėjo Bergeno universiteto profesorius Sveinas Indrelidas pranešimu „Norvegijos archeologija: praeitis ir šiandiena“. Jis trumpai apžvelgė archeologijos mokslo raidą nuo XIX a. vidurio iki šių dienų, taip pat supažindino su šių dienų Norvegijos institucijomis, besirūpinančiomis archeologijos paminklų apsauga, archeologiniais tyrimais, archeologijos studijų organizavimu ir vykdymu. Kitame pranešime „Bergeno muziejus. Pristatymas“ prof. S. Indrelidas supažindino su Bergeno muziejaus istorija, dabartine struktūra ir funkcijomis. Jis ypač akcentavo įvairių mokslo sričių mokslininkų, dirbančių muziejaus padaliniuose, bendradarbiavimą, atliekant bendrus mokslinių tyrimų projektus. Lietuvos archeologijos mokslo raidą ir dabartinę situaciją apžvelgė Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus archeologas Romas Jaročkis, perskaitęs pranešimą „Lietuvos archeologija praityje ir šiandien“.

Dauguma mokslinių pranešimų buvo skirta akmens amžiaus tyrinėjimams. Bergeno universiteto Istorijos muziejaus archeologai atsivežė įdomių darbų, aprėpiančių pačius įvairiausių šio laikotarpio tyrimų aspektus. Dr. Asle Bruenas Olsenas pranešime „Vakarų Norvegija ir Lietuva neolite: dviejų „periferijų“ neolitinėje Europoje palyginimas“ sugretino neolito paminklų Lietuvoje ir Norvegijos virvelinės keramikos kultūrą ekspansijos laikotarpiu, pažymėdamas vietinių kultūrų reikšmę. Jaunas mokslininkas Mortenas Ramstadas perskaitė diskusinį pranešimą „Kultūriniai ir teritoriniai regionai Vakarų Norvegijos neolite: šiandienos ar praeities dariniai?“ Jis teigė, kad nustatant ribas tarp skirtingų Norvegijos neolito kultūrinių regionų dažnai buvo remtasi „patogiais“ argumentais bei empiriniais duomenimis, todėl tos ribos galbūt sukurtos dirbtinai. Trondas Klungsethas Lødøenas studijoje „Mezolitinių akmens kirvių paplitimo interpretacija viename Vakarų Norvegijos regione“ pateikė pavyzdį, kaip gali būti interpretuojamas atsitiktinių radinių paplitimas atskirame regione. Elizabeth Warren pranešime „Didelių paminklų su storu kultūriniu sluoksniu interpretacija: pavyzdys iš Vakarų Norvegijos vėlyvojo mezolito“ apžvelgė interpretacijos problemas, kylančias tyrinėjant daugiasluoksnius pamin-

klus. Savo pasisakymą ji iliustravo pavyzdžiais iš Kotedalen akmens amžiaus gyvenvietės, kurioje atlikti vieni didžiausių ir kompleksiausių archeologinių tyrimų Vakarų Norvegijoje. Davidas Simpsonas pranešime „Skaldytinių rekonstravimas kaip metodas. Apžvalga“ papasakojo apie iki šiol Lietuvoje dar netaikytą titnago skaldytinių atkūrimo metodą ir jo potencialias galimybes, tiriant akmens įrankių gamybos technologiją bei kitus akmens amžiaus archeologijos klausimus.

Lietuvos nacionalinio muziejaus archeologas dr. Vygandas Juodagalvis savo pranešime apibūdino programą „Akmens amžius Pietų Lietuvoje“, vykdomą kartu su Lietuvos geologijos institutu. Jis pažymėjo, kad bendradarbiaujant su kolegomis iš Norvegijos, archeologiniuose kasinėjimuose pradėta taikyti nauja fiksavimo sistema, šiandien plačiai naudojama Skandinavijos šalyse. Lietuvos istorijos instituto archeologė habil. dr. Rimutė Rimantienė pranešime „Tyrinėjimai Šventosios paminkluose 1986—1995 metais“ supažindino su šio unikalaus Lietuvos pajūrio paminklo medžiaga ir jos svarba, sprendžiant apie neolitinės visuomenės materialinę kultūrą bei ūkio sanklodą. Lietuvos kultūros paveldo Mokslinio centro bendradarbis dr. Algirdas Girininkas, remdamasis Kretuono ežero akmens ir žalvario amžių paminklų daugiamečių tyrimų rezultatais, pranešime „Akmens ir žalvario amžių gyvenvietės Kretuono apyežerėje“ išreiškė savo požiūrį į etnokultūrinę raidą Lietuvoje. Lietuvos istorijos instituto archeologas Džiugas Brazaitis pranešime „Papiškių IV gyvenvietės medžiagos analizė naudojant kompiuterines duomenų bazes“ pateikė pavyzdžių, kaip archeologinių tyrimų išvadas galima pagrįsti statistiniais skaičiavimais.

Geležies amžius Norvegijoje labiausiai asocijuojasi su vikingais ir jų palikimu: unikaliais, pasaulinį garsą pelniusiais radiniais. Šiai temai buvo skirtas Bergeno muziejaus archeologės Sigrid Kaland pranešimas „Vikingų laikotarpis Norvegijoje. Apžvalga“. Bergeno istorijos muziejaus archeologė Bergljot Solberg skaitė pranešimą „Norvegijos apgyvendinimas ir visuomenės socialinė struktūra tautų krautymosi laikotarpiu (400—550 m.)“. Ji teigė, kad remiantis I tūkstantmečio vidurio gyvenviečių archeologiniais duomenimis ir to meto laidojimo paminklais, galima nustatyti politinius ir ekonominius centrus, gyvavusius maždaug iki VI a. vidurio. Archeologas Særenas Diinhofas savo studijoje „200 metų archeologiniams žvalgymams“ nagrinėjo, kaip kito archeologijos šaltinių bazė per visą jų kaupimo laikotarpį viename Šiaurės Danijos regione. Jis akivaizdžiai parodė, kad šaltinių kaupimas yra lemiamas įvairių ir praeities, ir šiandienos veiksnių, o tai savo ruožtu turi įtakos archeologinių tyrimų rezultatams.

Net trys Lietuvos mokslininkai pasakojo apie atskirų geležies amžiaus paminklų kasinėjimus. Dailės muziejaus archeologė Audronė Bliujienė supažindino su Užpelkių kapinyno tyrinėjimais, Lietuvos nacionalinio muziejaus archeologas

Valdas Steponaitis pasakojo apie III—V a. Bakšių gyvenvietę, o Lietuvos istorijos instituto bendradarbis dr. Vytautas Kazakevičius supažindino su aštuoneerių metų kasinėjimų rezultatais V—VI a. Kalniškių kapinyne. Lietuvos istorijos instituto archeologas Algirdas Varnas pranešime „Kapai su žirgais Lietuvoje“ kalbėjo apie šį laidojimo paprotį per visą jo gyvavimo laikotarpį nuo seniausių laikų iki XIV amžiaus. Dr. Gintautas Zabiela pasidalijo patirtimi apie netradicinių archeologinių tyrimų metodų — aerofotografijos, metalo detektoriaus ir biolokacijos — taikymą. Jis pabrėžė, kad naudojant šiuos metodus galima gauti reikšmingų žinių apie praeitį ir beveik nepadaryti žalos archeologijos paminklams.

Išklausius archeologų pranešimus, išryškėjo kiek skirtingas Lietuvos ir Norvegijos mokslininkų požiūris į patį archeologijos mokslą. Lietuvos archeologai tyrimų duomenis dažniausiai stengėsi pateikti tam tikroje istorinėje plotmėje, tuo tarpu norvegai labiau linkę kelti siauras, neretai specifines problemas ir ieškoti naujų kelių šioms problemoms spręsti. Toks požiūris apskritai būdingas šiandienei Vakarų Europos archeologijai, todėl svečių pranešimai buvo išklaustyti su dideliu susidomėjimu. Gaila, kad tarp klausytojų buvo mažai akademinio jaunimo; tikrai buvo ko pasimokyti.

Kaip jau minėta, be archeologų, konferencijoje dalyvavo ir kitų mokslo šakų specialistai. Apie Bergeno istorijos muziejaus Restauracijos skyriaus organizaciją ir funkcijas kalbėjo šio padalinio vadovas Per-Inge Kvamas, savo pasakojimą pagyvindamas humoro nestokojančiomis pastabomis. Jis trumpai supažindino su eksponatų konservavimo ir restauravimo metodais, tam tikslui turima įranga. Lietuvos restauratorių laimėjimus pristatė P. Gudyno restauravimo centro Archeologijos skyriaus vedėja dr. Laima Vedrickienė, kartu paminėdama ir kylančias problemas. Ji pasidžiaugė, kad Vilniaus universitete pradėti rengti profesionalūs archeologai restauratoriai.

Glaudus bendradarbiavimas tarp Lietuvos ir Norvegijos paleobotanikų prasiėjo kur kas anksčiau nei tarp archeologų, daugiausia Bergeno universiteto instituto prof. Dagfinno Moe dėka. Šis Europoje garsus mokslininkas vienas pirmųjų iškėlė mintį, kad žiedadulkių santykio kitimai diagramose gali būti tiesiogiai susiję ne tik su klimato kaita, bet ir atspindėti žmogaus veiklos poveikį aplinkai. Savo ilgamečio bendradarbiavimo su archeologais patirtį jis apžvelgė pranešime „Gamtos mokslų metodų taikymas aplinkos tyrimams: keletas pavyzdžių iš tarpdisciplininių projektų. Trumpa apžvalga“. Bergeno universiteto Botanikos instituto bendradarbė Kari Loe Hjelle tyrinėjo, kaip žiedadulkių mėginiuose atsispindi šiuolaikinė žmogaus veikla. Pranešime „Šiuolaikinių žiedadulkių mėginių naudojimas interpretuojant kultūrinę veiklą žiedadulkių diagramose“ ji kalbėjo, kaip tyrimų rezultatai gali būti pritaikyti praeities studijoms.

Vilniaus universiteto Geologijos fakulteto prof. Meilutė Kabailienė pranešime „Paleobotaniniai tyrinėjimai Lietuvoje, rekonstruojant žmogaus gyvenimo aplinką ir ekonominės veiklos pobūdį“, remdamasi naujausiais duomenimis iš pajūrio ir pietų Lietuvos, parodė, kaip šios problemos sprendžiamos Lietuvoje, naudojant žiedadulkių ir diatomėjų analizių duomenis. Jauna Vilniaus universiteto Geologijos fakulteto mokslininkė Miglė Stančikaitė, kuri, beje, stažavosi ir Bergeno universitete, skaitė pranešimą „Žmogaus veiklos pėdsakai Biržulio ežero žiedadulkių diagramose“. Analizuodama žiedadulkių diagramas, ji bandė rekonstruoti praeities žmonių gyvenimo aplinką šiame archeologinių radinių turtingame regione.

Bergeno universiteto Zoologijos instituto paleozoologė dr. Anne Karin Hufthammer pasakojo apie minėtoje Kotedalen akmens amžiaus gyvenvietėje rastų paukščių ir žuvų kaulų tyrimus. Mokslininkė pabrėžė, kad rūšinė kaulų sudėtis atspindi ne tik senovės gyventojų mitybos racioną; kai kurios paukščių ir žuvų rūšys gali padėti spręsti apie gyvenvietės sezoniškumą. Buvo atkreiptas dėmesys, kad nepanaudojus tyrimui pačių smulčiausių kauliukų galima gauti iškreiptą rūšinės sudėties vaizdą. Šis pranešimas skambėjo ypač aktualiai, kadangi kol kas panašūs tyrimai Lietuvoje neatliekami. Paleozoologas dr. Linas Daugnora iš Lietuvos veterinarijos akademijos perskaitė pranešimą „Ekonominė raida baltų žemėse neolite ir žalvario amžiuje“. Remdamasis paleosteologinių tyrimų duomenimis, jis akcentavo ekonominės raidos skirtumus Rytų ir Vakarų Lietuvoje, teigdamas, kad vakarinėje dalyje perėjimas prie intensyvaus žemės ūkio įvyko kur kas anksčiau.

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto antropologų darbai jau seniai yra pelnę tarptautinį pripažinimą. Apie naujausius laimėjimus kalbėjo antropologas dr. Rimantas Jankauskas pranešime „Žmogaus skeleto palaikų iš archeologijos paminklų tyrimai: galimybės ir ribos“. Jis apžvelgė visą spektrą mokslinių tyrimų metodų, kurie šiandien taikomi medicininėje antropologijoje Lietuvoje, taip pat supažindino su kai kuriais įdomesniais paskutinių metų tyrimų rezultatais.

Keturias konferencijos dienas buvo skaitomi pranešimai. Dvi dienos — skirtos ekskursijoms. Svečiai iš Norvegijos buvo supažindinti su Vilniaus senamiesčiu, Žemutinės pilies kasinėjimais. Jie aplankė Vilniaus apylinkių archeologijos paminklus. Šios išvykos metu apie Senųjų Trakų piliavietės tyrimus pasakojo Vilniaus universiteto archeologas dr. Albinas Kuncevičius. Archeologinių paminklų kompleksą Kernavėje apibūdino Vilniaus universiteto doc. dr. Aleksiejus Luchtanas. Konferencijos metu vyko ir daug neformalių susitikimų, kurių metu buvo diskutuojamos pačios įvairiausios mokslinės problemos, aptariamoms tolesnio bendradarbiavimo galimybės.

Konferencijos dalyviai vieningai pripažino, kad renginys buvo visapusiškai naudingas ir išreiškė viltį, kad bendradarbiavimas tarp dviejų šalių mokslininkų tęsis ir taps dar glaudesnis. Buvo nutarta neapsiriboti vien tik mokslinės informacijos keitimusi, bet ir ieškoti galimybių atlikti bendras mokslinių tyrimų programas.

Džiugas Brazaitis

KONFERENCIJA JUOZO URBSIO 100-MEČIUI

1996 m. gegužės 17 d. Lietuvos istorijos institute įvyko konferencija Juozo Urbšio 100-mečiui: „Lietuvos užsienio politikos problemos 1918—1940 metais“.

Pranešimus skaitė: habil. dr. Regina Žepkaitė (LII) — „Atsiminimai apie Juozą Urbšį“; prof. dr. Aldona Gaigalaitė (VPU) — „Juozas Purickis — Lietuvos užsienio reikalų ministras 1920—1921 m.“; doc. dr. Zenonas Butkus (VU) — „Pirmasis sovietų pasiuntinys Lietuvoje Akselrodas: diplomatinės veiklos pusmetis“; dr. Česlovas Laurinavičius (LII) — „Baltijos klauzulė 1921 m. — kas tai? (Iš pacifikacijos paieškų tarpukario Europoje istorijos)“; doc. dr. Liudas Truska (VU) — „Antanas Smetona apie Lietuvos užsienio politikos orientyrus“; dr. Rimantas Miknys (LII) — „Mykolo Römerio indėlis, sprendžiant Klaipėdos klausimą Hagos teisme 1931 m.“; dr. Gediminas Rudis (LII) — „Juozo Urbšio vaidmuo Lietuvos derybose su SSRS 1939 m. rudenį“; doc. dr. Juozas Skirius (VPU) — „JAV požiūris į Lietuvos padėtį po 1939 m. spalio 10 d. sutarties su SSRS“; dr. Algimantas Kasperavičius (LII) — „Baltarusių korta Sovietų diplomatiniam žaidime su Lietuva 1920—1930 m.“; dr. Raimundas Lopata (LII, TSPMI) — „Lietuvos užsienio politikos elito charakteristika“.

Diskusijose dalyvavo: doc. dr. L. Truska, A. Terleckas, V. Andriukaitis, R. Morkėnas, doc. dr. A. Kulakauskas, Vita Urbšytė. Konferencijos metu veikė paroda apie Juozo Urbšio gyvenimą.

Česlovas Laurinavičius

KONFERENCIJA „ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI LIETUVOJE 1994 IR 1995 METAIS“

1996 05 21 įvyko Lietuvos istorijos instituto ir Lietuvos archeologijos draugijos organizuota konferencija „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1994 ir 1995 metais“. Dalyvavo 10 pranešėjų.

A. Girininkas pranešime „Brūkšniuotosios keramikos kilmės klausimu“, remdamasis Kretuono ir Reškutėnų archeologinių paminklų kompleksų naujausių tyrinėjimų duomenimis, argumentavo brūkšniuotosios keramikos kultūros vietinės kilmės ir raidos šiose vietovėse teoriją. G. Zabiela (tema — „Dovainonių piliakalnio tyrinėjimai“) aptarė griūvančio į Kauno marias piliakalnio ir aplinkos kasinėjimų rezultatus. Apie Marvelės kapinyno tyrinėjimus — „Marvelės archeologinei ekspedicijai — 5 metai“ pranešimus skaitė 3 tyrinėtojai. A. Astrauskas, M. Bertasius, A. Bartkus auditorijai referavo apie šį paminklą palikusių gyventojų laidojimo papročių kaitą, santykius su kitais kraštais, demografiją, antropologiją ir t.t. L. Vaitkunskienė pranešime „Dėl sidabrinių papuošalų simbolikos“ pateikė savitą antkaklės reikšmės kitimo žemaičių žemėse interpretaciją. G. Vėlius informavo apie XIII a.—XIV a. kapinyno Kernavėje kasinėjimų rezultatus — „Kernavės—Kriveikiškių kapinyno tyrinėjimai 1994 ir 1995 metais“. A. Kuncevičius, skaitęs pranešimą „Senųjų Trakų piliavietės ir gyvenvietės tyrinėjimai“, klausytojus supažindino su ikonografinė medžiaga, pilies įrengimo, jos architektūros ypatumais bei šalia egzistavusios trumpalaikės gyvenvietės kasinėjimų rezultatais. D. Luchtanienė pranešime „Tyrinėjimai Prezidentūros teritorijoje 1995 metais“ aptarė kasinėjimus, kurių metu gauta duomenų apie neolito laikus siekiančius gyvenimo pėdsakus, ypač intensyvius XV—XVII a., kuomet ši vieta buvo apgyvendinta amatininkų, tarnavusių vyskupų poreikiams. Z. Baubonis perskaitė informacinį pranešimą „Archeologinių tyrimų leidimų išdavimo tvarka“.

Konferencija buvo baigta Lietuvos archeologijos draugijos pirmininko A. Kuncevičiaus 1995 m. draugijos veiklos ataskaita.

Andra Simniškytė

KONFERENCIJA „LIETUVOS DVARŲ KULTŪRA“

Ši Lietuvos dailės istorikų draugijos organizuota konferencija įvyko 1996 m. gegužės 23—26 d. Vilniaus dailės akademijoje. Tai pirmasis 1995 m. įsikūrusios draugijos renginys.

Pranešimus joje skaitė: dr. Aistė Paliušytė — „Dailė Biržų Radvilų dvare XVII a. pirmoje pusėje“, Mindaugas Paknys — „K. Z. Paco dvaro ryšys su Pažaislio bažnyčios statybos meistras“, dr. Gražina Martinaitienė — „Kontušinės juostos LDK“, dr. Vytautas Levandauskas — „Lietuvos dvarai klasicizmo ir romantizmo sandūroje“, Kęstutis Labanauskas — „Žymiausių Lietuvos parkų šimtmetis: Eduardo Andre kūryba Lietuvoje“, Dalė Puodžiukienė —

„Ponų namas — bajorijos gyvenimo būdo ir materialinės kultūros atspindys“, Al-dona Snitkuvienė — „Grafai Tiškevičiai ir Raudondvaris“, Eglė Lukoševičiūtė — „Vaitkuškio rūmai grafų Kosakauskų fotografijoje“, Vidmantas Jan-kauskas — „Juozapas Antanas Kosakauskas ir jo kolekcija“, dr. Aleksandra Aleksandravičiūtė — „Paežerių dvaras: sentimentaliojo klasicizmo įvaizdžiai“, prof. dr. Vytenis Rimkus — „Smulkiųjų Lietuvos dvarelių klausimu“, dr. Rūta Janonienė — „Dūkšto dvaras — XIX a. kasdienio gyvenimo rekonstrukcijos bandymas“, Rasa Janonytė — „Dvarų kultūros irimo apraiškos XIX a. vidurio periodikoje“, Laima Kiauleikytė — „Lietuvos dvarų muzikos kultūra tautinio atgimimo išvakarėse“.

Pranešimus perskaitė ir šeši svečiai iš Lenkijos, atstovavę Lenkijos mokslų aka-demijos Meno institutui ir Lenkijos dailės istorikų draugijai: prof. dr. Tadeusz Jaroszewski — „Dvarininko sodyba Lenkijoje nuo XVIII a. pab. iki 1914 m.“, dr. Marianas Sołtysiakas — „Dvaro sodas ir parkas kaip Arkadija, arba rojus“, dr. Jerzys Baranowski — „Dvaras — tradicijų ir istorinių atsiminimų vieta“, Piotras Jamskis — „Žemloslavlio dvaras kaip šlėktų dailės mecenato pavyzdys XIX—XX a. sandūroje“, dr. Marta Leśniakowska — „Juzefo Piłsudskio Zu-lovas — vietos metafizika arba mintys apie miško sutvarkymą“ bei Jolanta Ku-charska — „Vilniaus ir Naugarduko apylinkių dvarai Jano Bulhako kūryboje“.

Gegužės 25—26 d. konferencijos dalyviai keliavo po Lietuvą, aplankė Aukštai-tijos ir Žemaitijos dvarus.

Rūta Janonienė

PAMINĖTOS IGNO KONČIAUS 110-OSIOS GIMIMO METINĖS

1996 m. rugsėjo 10 d. Kauno technologijos ir Vytauto Didžiojo universitetai orga-nizavo konferenciją VDU profesoriaus Igno Končiaus 110-osioms gimimo metinėms paminėti. Jos data maždaug sutapo su I. Končiaus ir jo sūnų Liudo ir Vytauto palaikų urnose pervežimu iš Čikagos į gimtąjį kraštą. Rugsėjo 7 d. palaikai buvo pagerbti Vilniuje, Šv. Jonų bažnyčios buvusioje zakristijoje, o rugsėjo 8 d. palaidoti Rusų kapi-nėse, 1946 m. mirusios profesoriaus žmonos Marijos kape.

Dalyvaujant gausiam susirinkusiųjų būriui, Kaune, prie Karo ligoninės g. namo Nr. 7, buvo atidengta atminimo lenta. Čia kalbėjo KTU rektorius prof. habil. dr. Kęstutis Kriščiūnas, dr. Algirdas Končius, doc. Jadvyga Dobrovolskaitė-Tiknienė. Lentą atidengė prof. I. Končiaus provaikaitis Ignas Končius. Rusvo granito plokš-tėje iškalta:

ŠIAME NAME / 1929—1944 M. GYVENO / VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO / PROFESORIUS, ŽYMUS / FIZIKAS, / KRAŠTOTYRININKAS, / VISUOMENĖS VEIKĖJAS, / ČERVENĖS TREMTINYS / IGNAS KONČIUS. / MIRĖ 1975 M. / PUTNAME (JAV)

KTU Elektronikos rūmuose konferenciją įžanginiu žodžiu pradėjo prorektorius doc. Petras Baršauskas, pirmininkavo doc. dr. Albinas Tamašauskas.

Pranešimus skaitė: dr. Eglė Makariūnienė (Fizikos in-tas) — „Ignas Končius — vienas Nepriklausomos Lietuvos fizikos pradininkų“, dr. Algirdas Končius — „Atsiminimai apie tėvą“, dr. Angelė Kaulakienė (Lietuvių kalbos in-tas) — „I. Končius — pirmojo fizikos terminų žodyno autorius“, prof. habil. dr. Vacys Milius (Lietuvos istorijos in-tas) — „I. Končius — etninės kultūros tyrinėtojas“, doc. dr. Albinas Tamašauskas (Kauno technologijos un-tas) — „Kauno universiteto likvidavimas 1940—1950 metais“.

Savo prisiminimus apie I. Končių papasakojo bei remdamiesi šaltinių duomenimis kalbėjo prof. Vytautas Ilgūnas, doc. Marijonas Martišius, dr. Julius Šalkauskas. Baigiamąjį žodį tarė doc. dr. A. Tamašauskas; jam už konferencijos organizavimą padėjo dr. A. Končius. Po konferencijos pabendrauta prie kavos ir užkandžių. VTU bibliotekoje ir Vilniaus universitete buvo organizuotos parodos apie I. Končių.

Vacys Milius

PIRMOSIOS LIETUVIŠKOS KNYGOS JUBILIEJAUS MINĖJIMAS VOKIETIJOJE

1997 m. sausį sukanka 450 metų, kai Karaliaučiaus (Königsberg) universiteto studentas žemaitis Martynas Mažvydas parašė „Katekizmą“. Pirmoji lietuviška knyga buvo išspausdinta Mažosios Lietuvos kultūros centre Karaliaučiuje, Hanso Weinreicho spaustuvėje Prūsijos hercogo Albrechto Brandenburgečio lėšomis.

Tarptautinė mokslinė konferencija įvyko 1996 m. birželio 13—17 d. Baltijos akademijoje (Ostsee-Akademie; vadovas dr. Dietmaras Albrechtas) Travemiundėje, prie Liubeko. Dalis jos vyko Vitenberge, kurio universitete XVI a. studijavo mūsų literatūros kūrėjai, Reformacijos idėjų skleidėjai: didžialietuviai Abraomas Kulvietis, Stanislovas Rapolionis, Jurgis Zablockis, Merkelis Giedraitis, mažalietuvis Jonas Bretkūnas ir kiti. XVI a. pradžioje Vitenbergo universiteto dėstytojas Martynas Liuteris pradėjo Reformacijos sąjūdį, kurio dėka Mažojoje ir Didžiojoje Lietuvoje atsirado prūsų ir lietuvių raštija, ėmė plėtotis tautinės kultūros.

Konferencijai vadovavo šio jubiliejinio renginio organizatoriai — Baltijos akademijos studijų vadovas Burkhardas Ollechas ir Pirmosios lietuviškos knygos 450-ties metų sukakties valstybinės komisijos sekretorius prof. Domas Kaunas. Dalyvius iš Vokietijos (tarp jų buvo ir išeivių iš Mažosios Lietuvos dalies — Klaipėdos krašto), Lietuvos (apie 40 žmonių iš Klaipėdos, Vilniaus), Lenkijos pasveikino minėtos Valstybinės komisijos pirmininko pavaduotojas prof. Bronius Genzelis, B. Ollechas ir D. Kaunas. Į konferenciją buvo kviešti ir pagrindinės Mažosios Lietuvos dalies — Kaliningrado srities, arba Karaliaučiaus krašto, — atstovai, bet jie neatvyko. Pranešimus, pasisakymus diskusijose iš vokiečių, lenkų ir lietuvių kalbą ir atvirkščiai sinchroniškai vertė Vilniaus universiteto dėstytojai Irena Tumavičiūtė ir Antanas Zamackas.

Pagrindinį pranešimą „Martynas Mažvydas ir pirmoji lietuviška knyga“ skaitė prof. D. Kaunas. Dr. Ingė Lukšaitė skaitė referatą „Reformacijos reikšmė lietuvių kultūrai ir raštijai“, prof. Zigmas Zinkevičius — „Nuo Martyno Mažvydo iki Kristijono Donelaičio. Biblija ir religinė literatūra kaip lietuvių poezijos pagrindas“, dr. Algirdas Matulevičius — „Karaliaučiaus universiteto studentai iš Mažosios ir Didžiosios Lietuvos XVI a.—XIX a. I pusėje“. Vilniuje gimęs ir po karo Olštine gyvenantis prof. Mieczyslawas Jackiewiczus skaitė referatą tema „Lenkų įtaka Martynui Mažvydui ir kitiems XVI—XVII a. lietuvių autoriams“, vokiečiai: dr. Friedemannas Kluge — „400 metų lietuviškai Biblijai: Johanno Bretkės (Jono Bretkūno) gyvenimas“ ir Halės universiteto dr. Gertruda Bense — „Halės pietistų poveikis prūsų—lietuvių raštijai XVIII amžiuje“ (pranešimas skaitytas Vitenbergo evangelikų kunigų seminarijoje, buvusiam universiteto pastate; beje, G. Bense Vitenbergo senamiestyje surado gatvę, kurioje XVI a. gyvenęs studentas S. Rapolionis). Prof. B. Genzelio tema — „Martyno Mažvydo knygu reikšmė lietuvių kultūrai ir pasaulėžiūrai“, klaipėdiškių dr. Jurgio Mališausko — „Mažoji Lietuva vokiečių etnografijoje ir literatūroje“, dr. Dalios Kiseliūnaitės — apie Klaipėdoje rengiamą naują evangelikų giesmyną, jos ir dr. Alberto Juškos (jis nedalyvavo) — apie lietuvininkų gyvenimą praeityje ir dabar. Mažosios Lietuvos fotometraštininkas Bernardas Aleknavičius surengė turiningą plačią fotoparodą apie mažlietuvių rašytojos Ievos Simonaitytės gyvenimą ir kūrybą. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos darbuotoja Rasa Būdvitytė pateikė statistinių duomenų apie vokiškas knygas bibliotekoje nuo XVII a. vidurio iki dabarties. Jonas Kairevičius iš Kauno papasakojo apie lietuvių liuteronų Bažnyčią Lietuvoje šiandien. Lutzas Wenaus iš Lilientalio, Tölminkiemio kunigo, poeto Kristijono Donelaičio tėvo brolio atšakos palikuonis, kurio senelė Augustė Donelaitytė (1864—1941) gyveno tėvų krašte Mažojoje Lietuvoje, parodė skaidrių apie XVIII a. K. Donelaičio bei vėlesnių laikų ir šių dienų Tölminkiemį, Lazdynėlius.

Diskusijose aktyviai dalyvavo Getingeno universiteto bibliotekos darbuotojas, lietuvių ir Lietuvos patriotas, kultūros istorikas Arthuras Hermannas, Klaipėdos universiteto Evangelikų teologijos katedros vedėjas prof. Helmutas Arnašius; kalbėjo ir klaipėdiškė, lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ seimelio narė Rūta Mačiūnienė (garsaus veikėjo Dovo Zauniaus giminaitė) ir Rūta Paplauskienė, Vokietijoje gyvenantys, bet lietuviškai nepamiršę senoliai iš Klaipėdos krašto — mažlietuvis Martynas Tydeckas (g. 1925 m.) ir vokietis Erichas Kussau (g. 1911 m.), Helmutas Auschra, kurio protėviai ir tėvai bent nuo XVIII a. pradžios iki 1945 m. gyveno Tilžės—Ragainės apylinkėse.

Algirdas Matulevičius

TARPTAUTINĖ KONFERENCIJA „TAUTOS TREMTIS“

1996 m. birželio 14 d., kuomet visoje Lietuvoje valstybinės vėliavos buvo perištos juodais kaspinais, Lietuvos istorijos institute vyko tarptautinė mokslinė konferencija, kurioje dalyvavo ir Jakutijos mokslininkai, tiriantys sovietmečiu vykdytus Lietuvos gyventojų trėmimus, kiti svečiai iš atšiauraus krašto.

Laptevių jūros tremtinių brolijos „Lapteviečiai“ (pirmininkas Jonas Markauskas) inicijuotą konferenciją muzikiniu kūriniumi pradėjo meno saviveiklininkai jakutai. Vėliau įžanginiais pranešimais salėje į susirinkusius kreipėsi savo vaikystę prie Laptevių jūros praleidęs dabartinis Lietuvos švietimo ir mokslo viceministras dr. Jonas Puodžius ir Jakutsko lietuvių bendrijos pirmininkė Regina Trofimenko, gimusi prie Laptevių jūros lietuvių šeimoje.

Lietuvos istorijos instituto istorikai dr. Arvydas Anušauskas („Lietuvos gyventojų sovietinis genocidas 1940—1958 m.“) ir dr. Eugenijus Grunskis („Lietuvos gyventojų trėmimų organizavimas“) savo pranešimuose apibūdino Lietuvos gyventojų trėmimus, jų vykdymo mechanizmą, kraupią statistiką. Apie trėmimų vykdytojus kalbėjo dr. Liudas Truska („NKGB—NKVD — Lietuvos gyventojų trėmimo vykdytojai“). Birutė Burauskaitė pranešime „Patikslinti duomenys apie suimtuosius ir ištremtuosius 1940—1941 m.“ klausytojams pateikė naujausius Represijų tyrimo centro duomenis apie prieškarį tremtinius, kurių dauguma ir atsidūrė prie Laptevių jūros. Žiauriausio trėmimo, koku vadinamas 1941 m. birželio trėmimas, tremtinių laiškus J. Paleckiui analizavo dr. Juozas Banionis („Pirmųjų tremtinių laišakai kaip istorijos šaltinis“). Apie Jakutijoje atsidūrusius lietuvius pasakojo Jakutsko universiteto doc. Semionas Gorochovas („Lietuvos tremtiniai Jakutijos šiaurėje karo metais“) ir aspirantė Dosildana Sivceva („Apie lietuvių

deportaciją į Jakutiją“). Kaunietis Algis Markūnas perskaitė pranešimą „Lietuvos kariuomenės karininkai Sverdlovsko srities lageriuose“.

Konferencijoje Seimo narys prof. Vytautas Landsbergis gilinosi į sovietinio genocido šaknis, į trėmėjų nežmoniškumą, tremiamųjų tarpusavio pagalbą (ir jakutų, ir lietuvių), palietė trėmimų tarptautinį aspektą.

Pasisakymų metu kalbėjo dvejų metų Bykovo kyšulyje atsidūrusi ir Jakutijoje tebegyvenanti D. Pionkaitė-Berezovskaja, Tremtinių grįžimo fondo pirmininkas Vytautas Cinauskas, viešnia iš Jakutijos Agafija Pticina (kn. „Lietuviai prie Laptevų jūros“ (rusų k.) viena iš sudarytojų), Pranas Sujeta, Algis Geniušas, Jonas Markauskas, Mindaugas Karpuška.

Delegacija iš Jakutijos atvežė ne tik knygų, bet ir trečią filmą apie tremtinius lietuvius Jakutijoje, o būsimam leidiniui gavo tremtinio Alfonso Andriukaičio atsiminimų vertimą į rusų kalbą.

Stanislovas Buchaveckas

LIETUVOS LIAUDIES BUITIES MUZIEJAUS JUBILIEJUS

1996 m. liepos 5 d. buvo paminėtas Lietuvos liaudies buties muziejaus 30-metis. (Muziejus įkurtas 1966 m. sausio 1 d.) Ta proga Žemaitijos sektoriuje, Darbėnų sodyboje, buvo pastatytas kopyltstulpis. Prie kopyltstulpio kalbėjo muziejaus įkūrėjas, ilgametis jo direktorius Vytautas Stanikūnas. Jis prisiminė muziejaus kūrimosi istoriją, jame dirbusius muziejininkus.

Muziejaus Račkiškių kopylčioje Šv. Mišias už muziejų, už muziejaus darbuotojus, ypač už mirusius, laikė Rumšiškių klebonas Stanislovas Šileika.

Jubiliejaus minėjimas vyko Klojimo teatre. Muziejininkus sveikino buvę muziejaus darbuotojai — Aušra Kargaudienė, Stasys Daunys, muziejaus projektuotoja Birutė Kugevičienė, tuometinis kultūros ministro pavaduotojas Vytautas Jakelaitis ir mūsų muziejaus nuolatinis pagalbininkas prof. Vacys Milius. Apie muziejaus perspektyvas kalbėjo dabartinis muziejaus direktorius Stasys Gutautas.

Klojimo teatre vykstant oficialiajai daliai, Vilniuje, Prezidentūroje, buvo įteiktas Gedimino V laipsnio ordinas muziejaus įkūrėjui Vytautui Stanikūnui. Ordino įteikimas — visų Liaudies buties muziejaus darbuotojų darbo įvertinimas.

Šioms išskilmėms muziejuje buvo atidarytos kelios naujos ekspozicijos. Muziejaus etnografiniame miestelyje įrengta pradinės mokyklos klasė ir mokytojo butas. Mokyklos pastatas — XIX a. antros pusės statinys, o jo interjeras — XX a. trečio ir ketvirto dešimtmečių. Miestelio karčemos vežiminėje įrengta išėginių vežimų

paroda. (Liaudies buities muziejuje yra didžiausia restauruotų vežimų kolekcija Lietuvoje.). Muziejaus svečiai galėjo apžiūrėti baigiamą įrengti gyvenamąjį namą Dzūkijos sektoriuje. Šioje, iš Musteikos kaimo atkeltoje pirkioje apsistodavo atvykęs medžioti gamtininkas Tadas Ivanauskas.

Janina Samulionytė

DVI KONFERENCIJOS ŽEMAITIJOJE

1996 m. rugpjūčio 2 d. Pavandenėje (Telšių r.) Žemaičių akademija ir vietos vidurinė mokykla surengė konferenciją „Pavandenės istorija ir kultūros paminklai“ (pagrindinis organizatorius — šios akademijos pirmininkas Adomas Butrimas). Iš įvairių Lietuvos vietų suvažiavę Žemaičių kultūros draugijos nariai bei susirinkę vietiniai miestelio gyventojai netilpo mokyklos salėje, tad buvo persikelta į bažnyčią.

Konferenciją pradėjo Varnių seniūnė Gražina Letukienė, pirmininkavo Adomas Butrimas, sveikino Telšių merė Danutė Mileikienė, Varnių ir Pavandenės klebonas Jonas Petrauskis, Kauno lėlių teatro aktorė Liucija Zorubaitė.

Pranešimus skaitė: Viktorija Daujotytė (Vilnius) — „Žodis Pavandenei“, Adomas Butrimas (Vilnius) — „Senoji Pavandenės apylinkių istorija“, Algė Jankevičienė (Kaunas) — „Pavandenės bažnyčios architektūros ištakos“, Giedrius Subačius (Čikaga) — „Pavandenės parapijos archyvas ir lietuviški XIX a. antkapių įrašai“, Dalia Straukaitė (Šiauliai) — „Apie Šatrijos Raganą“, Arvydas Gelžinis (Vilnius) — „1944 metų Kūčios Pavandenėje“.

Kun. Jonas Petrauskis aprodė bažnyčios senosios taikomosios dailės kūrinius. Po pietų Moteraičio kalne Antanas Lotužis kalbėjo apie šios apylinkės kalvas ir buvusius dvarus, aplankytas Sklepkalnis, kuriame buvo įrengtas gretimo Sakelių dvaro savininkų mauzoliejus (pastaraisiais dešimtmečiais jis suniokotas, o vieno tos giminės atstovo, Rainių kankinio Sakelio, palaikai perlaidoti šioje kalvoje).

Rugpjūčio 3 d. Žemaičių kultūros draugija ir Žemaičių dailės muziejus, išikūręs plungiškių Oginskių rūmuose, surengė konferenciją „Ignei Končiui — 110“ (pagrindinė organizatorė — „Žemaičių žemės“ redaktorė Danutė Mukienė). Gausiai susirinkusius klausytojus muziejaus Istorijos skyriaus vedėja Stanislava Beržonskaitė supažindino su svečiais. Sveikinimo žodžius tarė Plungės mero pavaduotojas Romas Matulis, muziejaus direktorė Vida Turskytė, Kultūros ministerijos sekretorius Vytautas Balčiūnas, Adomas Butrimas, Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas Stasys Kasperavičius; kanklėmis, birbyne pagrojo ir žemaitiškų

dainų padainavo Plungės folklorinis ansamblis. Įžangos žodį tarė ir pirmininkavo Vacys Milius.

Pranešimus skaitė: Povilas Grigola ir Stanislava Beržonskaitė (abu iš Plungės) — „Ignas Končius ir Plungė“, Albinas Tamašauskas (Kaunas) — „Ignas Končius — vienas iš Nepriklausomos Lietuvos fizikos pradininkų“, Bronius Vaitkevičius (Vilnius; jo tekstą perskaitė Morta Baužienė) — „Prof. Ignas Končius — Savitarpinės pagalbos vadovas (1942—1944)“, Vacys Milius (Vilnius) — „Ignas Končius — kryžių ir koplytėlių tyrinėtojas“, Alė Počiulpaite (Vilnius) — „Igno Končiaus medžio drožiniai“, Viktorija Daujotytė (Vilnius) — „Igno Končiaus „Žemaičio šnekos“. Tarp pranešimų ištraukas iš „Žemaičio šnekų“ tarmiškai skaitė aktorius Vytautas Rumšas.

Vienoje muziejaus salių buvo atidaryta I. Končiui skirta paroda, kurioje eksponuotos Algirdo Končiaus (Vilnius) ir Antano Pacevičiaus (Adelaidė, Australija) dovanotos nuotraukos, dokumentai; jiedu ir paaikškino šią ekspoziciją. Broniaus Kviklio duktė Rūta Kulikauskienė kalbėjo apie tėvo ir I. Končiaus bendradarbiavimą, dovanojo muziejui „Mūsų Lietuvos“ IV tomą.

Keliomis mašinomis buvo nuvykta į I. Končiaus gimtinę Purvaičių kaime, kur pakalbėjus S. Beržonskaitei, A. Končiui ir P. Grigolai, prie gyvenamojo namo atidengta metalinė lenta su įrašu: ŠIOJE SODYBOJE / 1886 M. GIMĖ FIZIKAS / IR ETNOGRAFAS / PROFESORIUS / IGNAS KONČIUS. Taip pat buvo aplankytas I. Končiaus tėvų Antano ir Anastazijos kapas Kantaučių kapinėse, prie kurio sugiedota „Amžiną atilsį“ ir „Marija, Marija“.

Konferencija užbaigta popiete Žemaičių dailės muziejuje: buvo perskaitytas Apolinaro Bagdono Žemaičių himnas, dainavo ir grojo Šateikių etnografinis ansamblis, dalyviai buvo vaišinami alumi, kava, žemaitišku sūriu, kastiniu ir spirgine.

Šių konferencijų proga išleistas straipsnių rinkinys „Pavandenė“ („Žemaičių praeities“ 6-oji knyga) ir pranešimų tezės „Žemaičių žemės ažuolas“. Konferencijas rėmė Kultūros ministerija, Telšių ir Plungės rajonų savivaldybės.

Vacys Milius

VI TARPTAUTINIS SLAVŲ ARCHEOLOGIJOS KONGRESAS NAUGARDE

1996 m. rugpjūčio 26—31 d. Rusijoje, Naugarde, įvyko VI tarptautinis slavų archeologijos kongresas. Šis renginys, vykstantis kas penkeri metai, vienija archeologus, nagrinėjančius slavų ir jų gretimų tautų istorijos klausimus. Kongrese dalyvavo apie 300 atstovų iš 21 Europos valstybės: Austrijos, Baltarusijos, Belgijos,

Bulgarijos, Čekijos, Estijos, Jugoslavijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Makedonijos, Olandijos, Rumunijos, Rusijos, Slovakijos, Slovėnijos, Suomijos, Švedijos, Ukrainos, Vengrijos, Vokietijos. Didžiausią delegaciją sudarė Rusijos mokslininkų grupė. Kongreso dalyviai pasiskirstė į 13 sekcijų, buvo rengiami kolokviumai ir apvalūs stalai; jungiant kelias sekcijas buvo nagrinėjamos įvairaus pobūdžio problemos ir klausimai.

Iš Lietuvos kongrese dalyvavo Vilniaus universiteto Archeologijos katedros darbuotojai: dr. A. Luchtanas, dr. V. Šimėnas, Paminklų restauravimo instituto archeologė D. Luchtanienė ir Lietuvos istorijos instituto Archeologijos skyriaus mokslininkai dr. G. Zabiela ir L. Kvizikevičius.

Visi Lietuvos atstovai skaitė pranešimus: dr. A. Luchtanas — „Viduramžių miesto atsiradimas Lietuvoje“ (sekcija „Ankstyvųjų viduramžių miestas: priešistorė, atsiradimas, funkcijos, evoliucija“). Remdamasis Kernavės archeologinių tyrimų medžiaga, autorius apibūdino vietovės archeologinių paminklų kompleksą, analizavo, kaip Lietuvoje formavosi vienas iš pirmųjų miestų.

Dr. V. Šimėnas (sekcija „Gentis, tauta, žemės, istorinis-kultūrinis regionas“) skaitė pranešimą „Lietuvos pajūris ankstyvaisiais viduramžiais“, kuriame paneigė dabar plačiai paplitusią prof. V. Sedovo (Maskva) tezę, kad Ventos upės baseine nuo VI—VII a. apsigyveno slavų (venedų) gentys. Pranešime taip pat buvo apžvelgtas kultūrų perimamumo klausimas ir etnokultūrinė situacija IV—VIII a.

D. Luchtanienė (sekcija „Viduramžių kultūros klausimai“) pranešime „Unikalūs keramikos radinys iš Vilniaus“ pristatė archeologinių tyrimų metu rastą falo formos piltuvėlį, aptarė jo paskirtį.

Dr. G. Zabiela (sekcija „Miestas ir jo apylinkės, kaimas, pilis, tvirtovė“) skaitė pranešimą „Lietuvos medinės pilys XII—XIV a.“, kuriame aptarė šių statinių atsiradimą, raidą, paskirtį, išskyrė tris pilių pažinimo ir tyrimo etapus: pilies, jos aplinkos ir regiono gynybinės sistemos.

L. Kvizikevičius (sekcija „Numizmatika ir sfragistika“) pranešime „Prekybiniai (prekiniai) švininiai antspaudai — plombos“ apibūdino sfragistinę medžiagą, rastą tyrinėjant Vilniaus Žemutinę pilį, aptarė švininių antspaudų atsiradimą ir naudojimą vėlyvųjų viduramžių Europoje bei juose išpaustų ženklų motyvus, vaizdulių kompozicijas.

Kongreso metu veikė knygų paroda-pardavimas, Naugardo muziejus kongreso patalpose specialiai jo dalyviams suorganizavo vienos dienos archeologinių radinių ekspoziciją.

Organizatoriai pasirūpino, kad visi miesto muziejai būtų atviri šio renginio dalyviams. Visi kongreso dalyviai buvo pakviesti nusifotografuoti prie paminklo Naugardo Kremliuje. Kongreso sensacija tapo įvykis, kada, lankantis archeologinių ka-

sinėjimų vietoje, vienas iš konferencijos dalyvių išmestose žemėse rado raštą, išrėžtą ant beržo tošies. Archeologinės ekspedicijos vadovų duomenimis, jau penktą šiais metais.

Paskutinę kongreso dieną vyko baigiamasis plenarinis posėdis, kuriame apibendrintas kongreso darbas, susumuoti rezultatai. Kitą kongresą numatyta surengti Čekijoje.

Kongreso pranešimai bus išleisti atskiru leidiniu.

Linus Kvizikevičius

KONFERENCIJA SALANTUOSE

1996 m. rugsėjo 14 d., minint Salantų miesto (Kretingos r.) 440 metų sukaktį, čia įvyko mokslinė konferencija, kurioje buvo aptarta šios vietovės bei jos apylinkių praeitis.

Pradėdamas konferenciją, jos organizatorius, Kretingos vyr. paminkloaugininkas Algirdas Mulvinskas pažymėjo, kad Salantuose ir jo apylinkėse iki šiol nėra didesnių pramonės objektų. Dėl to, pranešėjo nuomone, čia išliko palyginti nemažai nesunaikintų įvairių senovės paminklų, kaip antai: vysk. Motiejaus Valančiaus gimtinės Nasrėnuose pastatų dalis, kur įrengtas memorialinis šio Lietuvos švietėjo muziejus; vientisas, etnografiniu požiūriu labai vertingas, net XVIII—XIX a. menantis Jakštaičių kaimas; nemažai žemaičiams būdingų medinių koplytėlių, kryžių, garsioji Orvydų sodyba su ten įrengta unikalnia, šio krašto įvairiapusę praeitį atspindinčia ekspozicija, taip pat įvairių archeologijos paminklų.

Apie vieną žymesnių pastarųjų paminklų grupę — Imbarės piliakalnį, jo senovės gyvenvietę ir ten senovėje buvusias pagoniškas šventyklas — pranešimą skaitė archeologas Vytautas Daugudis, kasinėjęs tuos paminklus 1969, 1978—1982, 1984, 1985, 1987 ir 1988 metais. Per tą laiką piliakalnyje buvo ištirtas 556 kv. m, o rytinėje, šiaurės rytinėje bei vakarinėje jo senosios gyvenvietės dalyse — 706 kv. m plotas, kur rastas 0,3—2 m storio I tūkstantmečio pr. Kr.—III a. kultūrinis sluoksnis su medinių statinių liekanomis bei jų pėdsakais ir įvairiais to meto akmens, molio, metalo daiktais, naminių bei medžiojamų gyvulių kaulais, suanglėjusiais kviečių, miežių, rugių, avižų, sorų, žirnių grūdais. Nustatyta, kad piliakalnio pietinė dalis buvo apgyventa jau I tūkstantmečio pr. Kr. antroje pusėje, o jo senoji gyvenvietė — nuo pirmųjų naujosios eros amžių kuršiams priklausiusios bendruomenės. Minėtais laikais piliakalnio aikštelės pakraščiuose stovėjo ilgi, iki 4 m pločio stulpinės konstrukcijos pastatai, atrodo, suskirstyti į daugelį gyvenamųjų su

atviro tipo židiniiais jų viduje ir ūkinių patalpų. Pažymėtina, kad tokio tipo pastatai ir juose ar jų aplinkumoje randami daiktai (lipdytinė keramika neryškiai brūkšniuotu paviršiumi, moliniai Djakovo tipo svareliai ir kt.) yra būdingi įvairioms baltų gentims, gyvenusioms tuomet gana dideliuose, iš dalies Vidurio ir daugiausia Rytų Europos miškingos juostos plotuose: nuo pietinių Baltijos jūros pakrančių vakaruose iki dabartinių Maskvos apylinkių rytuose ir nuo dešiniojo Vyslos kranto bei Pripetės pelkių pietuose — maždaug iki Padauguvio šiaurėje. Tiktai maždaug nuo I tūkstantmečio vidurio į šių genčių apgyventas, daugiausia rytines sritis, pradėjo aktyviau skverbtis iš dabartinių pietinių Ukrainos stepių įvairių klajoklių gentys, tarp kurių buvo ir rytinių slavų protėviai. Per daug šimtmečių, maždaug iki XIII—XIV a. tas baltų gentis minėti klajokliai beveik galutinai asimiliavo. Turint galvoje minėtus etninius procesus nurodytose srityse, pranešėjo nuomone, reikėtų ir atitinkamai modifikuoti dar neretai net iki šiol kai kurių tyrinėtojų propaguojamą teiginį, jog II tūkstantmečio pradžioje lietuvių kunigaikščiai vykdė grobikiškus žygius į rytų slavų žemes.

Aptariamajame pranešime taip pat buvo nurodyta, kad I tūkstantmečio viduryje — II tūkstantmečio pradžioje ant Imbarės piliakalnio stovėjo tvirta medinė pilis, kurios gynybinės sienos vidinėje pusėje buvo įrengtas taip pat medinis, akmenimis sutvirtintas ūkinės-gynybinės paskirties, tarsi kazematų tipo, statinys. Pastarųjų liekanų randama ir daugelio Europos kraštų to meto medinėse pilyse. Geriau išlikę tokio tipo statiniai leido tiksliau nustatyti pastarųjų buvimą Imbarės piliakalnyje ir kitose to meto lietuvių medinių pilių vietose, kas iš dalies vėliau atitinkamai atsispindėjo ir mūsų (pvz., Trakų) bei kitų Europos kraštų mūrinėse pilyse.

Šalia minėtų Imbarės piliakalnio bei jo senosios gyvenvietės kasinėjimų, pranešime buvo trumpai aptartos ir ant piliakalnio bei jo aplinkumoje buvusių pagonišku šventyklų vietos (tam tikri akmenų kroviniai piliakalnio aikštelės pietinėje dalyje pirmųjų naujosios eros amžių sluoksnyje, I tūkstantmečio pr. Kr. akmenys su duobutėmis ir kt.), 1885—1886 m. Tado Daugirdo tyrinėtų X—XI a. kapinynų duomenys. Visa trumpai aptarta ir pranešime išdėstyta archeologinė medžiaga rodo, jog metalų naudojimo laikais Salantų apylinkėse jau tankokai gyventa anksčiau minėtų vakarinių baltų genčių, o XII—XIII a. Imbarės piliakalnio aplinkumoje greičiausiai jau buvusi miesto tipo gyvenvietė, kuri, deja, dėl tuomet čia susidariusių kažkokių nepalankių sąlygų toliau nebesivystė, o XVI—XVII a. ir vėlesniais laikais tokio pavadinimo kaimas išsikūrė naujoje vietoje, toliau į rytus nuo senosios piliavietės.

Trumpą, kondensuotą ir turiningą Salantų istorijos apžvalgą konferencijoje pateikė jaunas vietos istorikas Paulius Vanuchinas.

Įdomių duomenų apie buvusį Salantų dvaro administratorių, kuris anksčiau yra buvęs ir Rietavo dvaro Oginskių orkestro dirigentu, čeką Jozefą Mašeką pateikė

Plungės kraštotyrininkė Eleonora Ravickienė, kuri taip pat nustatė šio muziko palaidojimo vietą Salantų kapinėse.

Lietuvos istorijos instituto mokslinis bendradarbis dr. Elmantas Meilus pranešimą apie XVIII a. antros pusės Salantus ir jų gyventojus, kai šio dvaro savininke buvo Ona Voinaitė-Gorskienė. Pranešėjas nurodė, jog Salantuose tuomet buvo nemažai įvairių amatininkų, veikė net 26 parduotuvės.

Nemaža naujų duomenų, remdamasi archyviniais šaltiniais, apie XVII—XIX a. Salantų dvaro pastatus pateikė LII etnologė habil. dr. Irena Regina Merkienė.

Vytautas Daugudis

TARPTAUTINIS SIMPOZIUMAS „LIETUVOS METRIKA-3“

Siekdamas atnaujinti Lietuvos Metrikos tyrėjų bei skelbėjų ryšius, Lietuvos istorijos institutas, finansiškai remiamas Atviros Lietuvos fondo, organizavo tarptautinį simpoziumą „Lietuvos Metrika-3“, kuris įvyko 1996 m. rugsėjo 26—27 d. Lietuvos istorijos institute. Renginys buvo skirtas paskelbti Lietuvos Metrikos struktūros bei istorijos naujausių tyrinėjimų duomenis, nagrinėti kai kurias tyrinėjimų bei skelbimo istorijos klausimus, pateikti jų historiografinę analizę, supažindinti kolegas su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės aktų ir dokumentų šaltinotyros problemomis, pasikeisti informacija apie darbo su Lietuvos Metrika metodika, įvertinti ją kaip istorijos šaltinį, taip pat pasidalyti Lietuvos Metrikos skelbimo patirtimi bei aptarti su tuo susijusias problemas. Į simpoziumą buvo pakviesta mokslininkų iš Baltarusijos, Lenkijos, Rusijos, Ukrainos ir Lietuvos.

Simpoziumo metu pranešimus skaitė 17 tyrėjų bei skelbėjų. Krzysztofą Pietkiewiczius (Poznanė) apibūdino Lietuvos Metrikos 9-ąją knygą iš Radvilų archyvo, analizavo jos struktūrą bei turinį, pateikė samprotavimų apie Metrikos knygų sudarymą LDK kanceliarijoje ir pastabų apie būsimąjį 9-osios užrašymų knygos leidimą. Jūratė Kiaupienė (Vilnius) aptarė Vilniaus pilies teismo 1558—1559 metų knygos, patekusios į Lietuvos Metriką (Nr. 40), struktūrines ir informacines ypatybes. Minėtos ypatybės teikia medžiagos tyrinėti Lietuvos Metrikos knygas, Lietuvos Metrikos susidarymo istoriją bei LDK bajoriškųjų teismų raidą. Henrykas Lulewiczius (Varšuva) supažindino auditoriją su neseniai Krokuvos Čartoriskių bibliotekoje rasta Jeronimo Valavičiaus raštinės 1589—1595 m. knyga, kurią norima priskirti Lietuvos Metrikai. Irena Valikonytė (Vilnius) analizavo Lietuvos didžiojo kunigaikščio 1529 m. Nuostatų Žemaitijos žemei nuorašus Lietuvos Met-

rikoje. Michailas Spiridovovas (Minskas) vertino LDK Metriką kaip gyvenviečių istorijos šaltinį (pagal knygą Nr. 225), pateikė pastabų dėl Lietuvos Metrikos publikavimo. Algirdas Baliulis (Vilnius) atkreipė dėmesį į Metrikos publikavimo darbų eigą Lietuvoje, apibūdino metodus, minėjo publikacijas ruošiančius mokslininkus. Vytauto Raudeliūno (Vilnius) pranešime aptarti bei komentuoti naujausi Lietuvos Metrikos leidimai. Jurijus Anchimiukas (Maskva) apibūdino Lietuvos Metrikos Rumiancevo nuorašą, laikomą Rusijos valstybinėje bibliotekoje, skirdamas dėmesio lietuviškų šaltinių leidybos istorijai, analizuodamas minėto nuorašo rengimo priežastis, tikslus, pateikė žinių apie nuorašo būklę. Jis nurodė, jog vėlesnės Lietuvos Metrikos dokumentų kopijos (pvz., Muchanovo rinkinio) buvo rengtos pagal Rumiancevo nuorašą. Zigmantas Kiaupa (Vilnius) kalbėjo apie į Lietuvos Metrikos knygas įrašytus naratyvinius ar paranaratyvinius tekstus ir svarstė apie jų atsiradimo ten priežastis bei jų, kaip istorinio šaltinio, informatyvumo vertę. Laimontas Karalius (Vilnius), aptardamas XVI a. pirmos pusės LDK muitų terminiją, konkrečiais pavyzdžiais analizavo įvairių terminų prasmę, juos lygino. Jis rėmėsi daugiausia nuostatais miestams, muitininkams. Pabrėžė, jog reikia tikslinti terminų prasmę, siekiant daugiau aprašyti reiškinius, be to, numatė plėsti nagrinėjamą objektą geografiniu aspektu. Anna Choroškevič (Maskva) apibūdino neseniai rastus Vytauto epochos dokumentus (diplomatinę korespondenciją bei rusų kunigaikščių raštus) apie XV a. pradžios rusų—lietuvių santykius. Michailas Kromas (Sankt Peterburgas) pateikė informacijos apie Rusijos nacionalinėje bibliotekoje laikomus Radvilų aktus (XVI—XVIII a.), sudarančius P. Dubrovskio autografų rinkinio, „Vakarų rusų aktų“ fondo bei kitų fondų dalį. Šie dokumentai gali būti panaudoti tyrinėjant XVI a. Lietuvos karinę istoriją, XVI a. antrojo ketvirčio rusų—lietuvių santykius; juose esama duomenų apie to meto Lietuvos politinį elitą, dvaro aplinką, Radvilų bei Goštautų santykius, taip pat kanceliarijos veiklą. Kristina Sosnovska (Vilnius) aptarė senųjų aktų informacinės sistemos tobulinimo problemas, remdamasi Lietuvos vyriausiojo dvasinio tribunolo dokumentų pavyzdžiu. Pranešėja įvertino dokumentų būklę, trumpai apžvelgė informacinių sistemų, įvairių rodyklių kūrimo istoriją, apibūdino darbo metodiką. Ramunė Šmigelskytė (Vilnius) apibūdino pirmojo Respublikos padalijimo dokumentų publikavimą XVIII a. pabaigoje—XIX a. pradžioje. Andrzejus Rachuba (Varšuva) analizavo ir lygino Lietuvos kanclerių raštines po Liublino unijos, apibūdino jų kaitą. Margarita Byčkova (Maskva) atliko XVI a. Lietuvos bei Rusijos aukščiausiųjų valdžios struktūrų lyginamąją analizę, aptardama Lietuvos didžiojo kunigaikščio kanceliarijos ir Maskvos valdovo raštininkų veiklą. Ji pabrėžė, jog LDK periferinės kanceliarijos galėjusios veikti autonomiškai, o Rusijos valdžios sistema tapusi vis labiau centralizuota. Edmundas Rimša (Vilnius) XVI a. Lietuvos kanceliari-

jos veiklą nagrinėjo pagal privilegijų rengimą Radvilų miestams (Biržams, Kėdai-
niams, Nesvyžiui). Nurodė šio reiškinio priežastis, proceso etapus.

Diskusijoje „Lietuvos Metrikos leidybos būklė ir perspektyvos“ savo nuomo-
nę pareiškė dauguma konferencijos dalyvių. Susitarta aktyviau keistis informaci-
ja su užsienio kolegomis Lietuvos Metrikos tyrinėjimo ir kitais svarbiais mokslo
klausimais.

Agnius Urbanavičius

MOKSLO ISTORIKŲ KONFERENCIJA „TECHNIKOS MOKSLŲ RAIDA LIETUVOJE“

Ši konferencija, įvykusi 1996 m. spalio 3 d. Vilniaus Gedimino technikos uni-
versitete (VGTU), — viena šios aukštosios technikos mokyklos 40-čiui skirtų
renginių. VGTU pradėjęs kelią kaip Politechnikos instituto vakarinis skyrius, vėliau
tapo Vilniaus inžineriniu statybos institutu (VISI), o prieš penkerius metus — Tech-
nikos universitetu. Per 40 gyvavimo metų parengta daugiau kaip 25 tūkst. įvairių
specialybių inžinierių, architektų ir ekonomistų.

Konferencijoje nagrinėti inžinierių rengimo Lietuvoje istorijos, atskirų techni-
nių disciplinų genezės ir raidos, technikos paminklų (tiltų, kanalų) reikšmės klau-
simai, taip pat iškilių mūsų krašto technikos specialistų kūrybinė ir visuomeninė
veikla. Dalis pranešimų buvo skirta „gyvajai“ istorijai, t.y. kaip kūrėsi šiuolaikinių
inžinierių rengimo sistema; tarp prelegentų matėme ir jos autorius bei įgyvendin-
tojus. Apie geotechnikos tapsmą kalbėjo prof. J. Šimkus, ergonomikos — doc.
K. A. Kaminskas, inžinierių kelininkų rengimą — doc. V. Jasulaitis, trans-
porto specialistų — prof. A. Baublys, geodezininkų — prof. M. Kosčiauskas.
Konferencijai sveikinimą ir mokslinį straipsnį iš Kanados atsiuntė prof.
J. Danys-Daniliauskas, buvęs Vytauto Didžiojo universiteto Statybos ka-
tedros vedėjas. Išklausyta per 20 pranešimų. Ne viename jų grindžiama mintis, kad
mokslo ir technikos istorijos tyrimai įprasmina šias kūrybos sritis tautos kultūroje.
Tad labai teisinga kultūrologo J. A. Greimo tezė: „Galvojant apie tautos kultūrą,
tautos ateitį, kultūrinių ir technologinių kadro ruošimas turi būti vienas dalykas,
neskiriant į inžinierius ir humanitarus“.

Konferencijos metu veikė įdomi techninės literatūros — vadovėlių, monografijų
ir mokslo periodikos, išleistos tarpukariu, paroda. Dalyviai galėjo apžiūrėti atnau-
jintą ir gerokai išplėstą VGTU muziejų (vedėjas — doc. dr. Algimantas Nakas).
Ekspozicijoje atsisakyta paradžiškumo, pažvelgta giliau ir istoriškiau į techniškųjų

mokslų ištakas Lietuvoje. Jubiliejinė sukaktis — išties gera proga atsigręžti į nueitą kelią, įvertinti laimėjimus istoriniu požiūriu. Tai daryti padės svarūs jubiliejui skirti leidiniai: „*Vilniaus technikos universitetas 1956—1996*“ (Vilnius: Technika); VGTU istorijai skirtas žurnalo „Lietuvos mokslas“ 1996 m. numeris (IV t., 10 kn.); kruopščiai parengtas, gražiai išleistas ir šios konferencijos pranešimų rinkinys — „*Technikos mokslų raida Lietuvoje*“ (Vilnius: Technika). Bene didžiausi šio reikšmingo leidybinio darbo nuopelnai priklauso Vilniaus Gedimino technikos universiteto metraštiniui doc. dr. A. Nakui.

Diskusijose aptarinėta daugiau problemų nei atskirų techniškujų disciplinų istorija. Plėtojant VGTU rektoriaus prof. E. K. Zavadsko mintis apie mažos tautos kūrybiškumo reikšmę, pasisakyta apie universitetinio pobūdžio aukštosios technikos mokyklos Lietuvoje tikslingumą, humanitarinius techniškujų mokslų pagrindus (pranešėjai: akad. prof. A. Kudzys, prof. J. A. Krikštopaitis, doc. dr. J. A. Martišius, doc. dr. V. Pocius, prof. J. Macevičius). Tikimasi, kad konferencija technikos mokslų istorijos klausimais taps tradicine (1994 01 11 VTU konferencijoje buvo aptarti statybos aukštojo mokslo raidos Lietuvoje klausimai). Istorinė savimonė būtina bet kurioje veiklos sferoje, kiekviena karta privalo regeneruoti istorinę atmintį. Mokslo ir technikos istorijos pažinimas padeda jaustis istorijos proceso dalyviu, objektyviau vertinti asmeninį indėlį į mokslą ir švietimą, kartais atsikratyti sovietmečiu įdiegto provincialumo kompleksų; o studentams — ugdytis pasididžiavimo jausmą pasirinktąja specialybe. Antra vertus, mokslo ir technikos istorija sudaro ateities darbų plėtotės prognozavimo bei planavimo pagrindą.

Libertas Klímka

MOKSLINĖ KONFERENCIJA ŽEMAITIJOS ŠIRDYJE

1996 m. spalio 3—5 d. Varniuose ir Telšiuose vyko mokslinė konferencija „Telšiai — Žemaičių vyskupystės istorijoje“, skirta Telšių miesto savivaldos paskelbimo 205-osioms ir Žemaičių Telšių vyskupystės įkūrimo 70-osioms sukaktims paminėti. Konferenciją rengė Žemaičių „Alkos“ muziejus, Žemaičių kultūros draugija ir Žemaičių akademija.

Renginiai prasidėjo Varnių Vysk. M. Valančiaus vidurinėje mokykloje, kur susirinkusieji buvo pristatyta nauja knyga „Varniai“. Leidinys parengtas remiantis 1995 m. Varniuose vykusios Žemaičių akademijos sesijos „Varniai — kultūros miestas“ pranešimais, jos sudarytojai dr. A. Butrimas ir dr. V. Vaivada.

Pristatant knygą dalyvavo dr. V. Vaivada, žurnalo „Žemaičių žemė“ redaktorė D. Mukienė, Varnių klebonas J. Petrauskis. Rašytojas režisierius E. Ignatavičius perskaitė keletą ištraukų iš M. Daukšos „Postilės“ ir Č. Kudabos knygos „Septyni keliai iš Varnių“; gana retu, XVI—XVII a. ir Lietuvoje skambėjusiu instrumentu — liutne — pagrojo E. Čičinskaitė.

Spalio 4 d. renginiai persikėlė į Telšius, Žemaitijos teatro salę. Pirmąją konferencijos dieną pranešėjai iš Lietuvos istorijos instituto, Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Klaipėdoje, Žemaičių muziejaus „Alka“ analizavo Žemaičių Telšių vyskupijos kūrimosi bei gyvavimo klausimus.

Konferenciją, pradėtą E. Čičinskaitės liutne pagrotu kūriniu bei E. Ignatavičiaus perskaityta ištrauka iš Č. Kudabos „Septyni keliai iš Varnių“, pasveikino prelatas J. Kauneckas, kuris pažymėjo, kad Lietuva jau bunda, nes apie Bažnyčią, jos istorinę raidą kalba ir pasauliečiai. Konferencijos atidaryme taip pat dalyvavo Telšių apskrities valdytojo pavaduotojas V. Senkevičius, rajono vicemėrė A. Tamoševičienė.

Po sveikinimo kalbų konferenciją vedęs dr. V. Vaivada pakvietė pirmą pranešėją dr. A. Prašmantaitę. Jos pranešime „XIX a. pirmosios pusės kultūrinio gyvenimo situacija Žemaičių vyskupystėje“ išnagrinėtas vysk. Juozapo Giedraičio vaidmuo, plėtojant lietuvišką Žemaitijoje ir visoje Lietuvoje. Apie Telšių miesto bernardinų vienuolyno architektūrinį ansamblį, jo raidą, pradėdant XVI amžiumi, kalbėjo Z. Genienė pranešime „Telšių bernardinų vienuolynas“. A. Gelžinis detalizavo bernardinų mokyklų atsiradimą ir išplitimą Telšių mieste. Vėliau buvo išklausti dr. R. Laukaitytės „Vienuolijos Telšių (Žemaičių) vyskupystėje XIX a. pab.—XX a.“ ir dr. A. Pacevičiaus „Iš vienuolių bernardinų bibliotekų istorijos Žemaičių vyskupystėje“ pranešimai. Apie Žemaičių (Telšių) vyskupystės dvasininkijos pažeminimą ir sovietų nusikaltimus pokario metais kalbėjo K. Misius pranešime „Pokario rezistencija ir dvasiškija Telšių vyskupystėje“. J. Bucevičiūtė pranešime „Parapijų veikla Telšių vyskupijoje po Antrojo pasaulinio karo“ suformulavo parapijos sampratą, nurodė bažnyčių veiklos ypatumus.

Vakare konferencijos dalyviai ir svečiai žiūrėjo Telšių Žemaitės teatro spektaklį „Kęštaičių žemaičiai“ (scenarijaus autorė M. Kudarauskaitė, režisierė L. Pocevičienė).

Spalio 5-oji buvo skirta Telšių miesto kultūrai ir istorijai, šviesiausiems šio ir praėjusio šimtmečio žmonėms.

Pradžioje į susirinkusius kreipėsi Telšių miesto seniūnas A. Vitkevičius. Jis padėkos raštais apdovanojo šios konferencijos rengėjus — Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centro Klaipėdoje darbuotoją dr. V. Vaivadą ir Žemaičių muziejaus

„Alka“ darbuotoją L. Valatkienę bei tautodailininką V. K. Savickį. Konferencijos dalyvius ir rengėjus taip pat sveikino Kultūros ministerijos sekretorius V. Balčiūnas. Jis taip pat padėjo Baroko savaitės rengėjams Varniuose. Vėliau buvo išklaustas prof. V. Daujotytės pranešimas „Žemaičių vyskupystės samprata“. Klausytojai išgirdo Telšių miesto Vysk. V. Borisevičiaus vidurinės mokyklos mokytojos E. Šidlauskienės pranešimą „Silvestras Valiūnas ir Telšiai“ bei Žemaičių muziejaus „Alka“ darbuotojų I. Ramanauskienės — „Poetė Teklė Kryževičiūtė Telšių literatūriniame gyvenime“, L. Valatkienės „Žiupsnelis iš kultūros veikėjo Felikso Milevičiaus gyvenimo“, L. Martinavičienės „XX a. pirmosios pusės Telšių muzikai“, Z. Dargaitės „Dailės raida Telšiuose XX a. pirmojoje pusėje“, E. Spudytės „Medžio drožybos tradicijų tąsa telšiškių tautodailininkų darbuose“, D. Karalienės „Vitas Valatka — muziejininkas, archeologas, žmogus“ pranešimus. Konferenciją baigė dr. V. Vaivada pranešimu „Dėl dviejų, XIX a. sudarytų XVI a. atlikto Telšių matavimo valakais, planų“.

Konferencijos metu veikė Žemaičių muziejaus „Alka“ vyr. fondų saugotojos E. Spudytės surengta paroda, kurioje paskutiniųjų metų medžio drožinius ekspozavo A. Gedvilas, V. Savickas, P. Dužinskas ir kiti Telšių miesto ir rajono tautodailininkai. Konferencijos dalyviai taip pat galėjo pasigėrėti Telšių miesto vaizdais fotografijų parodėlėje.

Konferencijos galutinis akordas buvo sekmadienį (spalio 6 d.) Telšių Katedroje aukotos Šv. Mišios miesto šviesuolės poetės Teklės Kryževičiūtės atminimui. Po Šv. Mišių miesto senosiose kapinėse, ant poetės kapo, buvo pašventintas tautodailininko J. Paulausko sukurtas kopyltulpis.

Laima Martinavičienė

LIETUVIŲ KULTŪROS INSTITUTO SUVAŽIAVIMAS HIUTENFELDE

1996 m. spalio 11—13 d. Vokietijoje, Hiutenfeldo miestelyje, Romuvos (Renhofo) pilies Didžiojoje salėje, įvyko Lietuvių kultūros instituto XVI suvažiavimas. Pirmą dieną vyko pokalbis „Lietuva prieš rinkimus“.

Antrą dieną instituto vedėjas Vincas Bartusevičius oficialiai atidarė suvažiavimą. Pranešimus skaitė: dr. Janina Jakelaitytė (Greifsvaldas) — „Kai kurie lietuvių diplomatinės kalbos aspektai“, Klausas Berthelis (Vuta) — „Savęs atsiminti (Vilhelmo Storostos-Vydūno mintys apie triadą — individas — tauta — žmonija)“, Dalia Gargasaitė (Vilnius) — „Prof. A. Becenbergeris ir jo bibliotekos likimas“, Vydas Dolinskas (Vilnius) — „Konfederacinis bajorų sąjūdis

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje 1768—1772 metais“, Arthuras Hermanas (Bamentalis) — „Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios struktūra 1918—1930 metais“. Po pranešimų vyko diskusijos.

Trečią dieną vyko Lietuvių kultūros instituto narių susirinkimas, po to — eku-
meninės pamaldos.

Suvažiavimo dalyviams koncertavo Manheime viešėjęs M. K. Čiurlionio meno
gimnazijos jaunųjų smuikininkų ansamblis su dviem mokytojais. Miesto salėje įvyko
klaipėdiškių folkloro, muzikos, operetės ir klasikos ansamblio „Žvelsa“ koncertas.

Dalia Gargasaitė

KONFERENCIJA ŠIAULIŲ JUBILIEJUI

Kasmet rugsėjo mėnesį, minint Saulės mūšio metines, Šiauliuose skelbiamos
miesto dienos. Jų metu vyksta įvairūs renginiai.

1996 m. buvo minimas Saulės mūšio 760-metis. Vienas miesto dienų renginių
(spalio 20-oji) buvo konferencija „Šiaulių istorijos tyrinėjimo problemos ir perspek-
tyvos“, vykusi J. Janonio gimnazijoje.

Konferencijos tikslas — Šiaulių istorijos paveldo saugojimo, tyrimo ir publikavimo
problemų aptarimas. Pranešimus skaitė Šiaulių pedagoginio instituto dėstytojai, „Auš-
ros“ muziejaus, Lietuvos kraštotyros draugijos, Šiaulių valstybinio archyvo darbuoto-
jai: B. Salatkienė — „Archeologiniai tyrinėjimai Šiauliuose“, J. Sireika — „Šiau-
lių universiteto kūrimas ir istorijos tyrinėjimų galimybės“, V. Šiukščienė — „Šiau-
lių istorijos palikimas „Aušros“ muziejuje“, L. Pranienė — „Kraštotyra ir Šiau-
lių istorinis paveldas“, B. Jautakis — „Archyviniai dokumentai — istorijos šal-
tinis“, A. Petrikuskas — „Šiaulių miesto vietinio registro kultūros vertybės ir jų
saugojimo problemos“, S. Tautarienė — „Šiaulių rajono paminklosaugos aktuali-
jos“, B. Kisilienė — „Šiaulių istorijos dėstymo mokykloje problemos“.

Diskusijose buvo siūloma panašias konferencijas rengti kasmet, iš anksto skel-
biant būsimos konferencijos temą. Ateinantiems metams pateikti net du pasiūly-
mai: „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyriaus vedėja B. Salatkienė pasiūlė su-
rengti konferenciją „Šiaulių istorijos šaltiniai“, ŠPI docentas J. Sireika — konferen-
ciją „Šiaulių istorija ir istorikai“. Išrinkta konferencijų rengimo iniciatyvinė grupė.
Manoma neapsiriboti tik šiauliečiais, bet kviesti pranešėjų ir iš kitų miestų. Taip pat
siūlyta leisti kasmetinį leidinį, kuriame būtų publikuojami Šiaulių istorijos tyrinėjimai.
Galvojama ir apie „Šiaulių miesto istorijos“ II dalį. Dėl to kreiptasi ir į Lie-
tuvos istorijos institutą.

Konferencijoje buvo pristatyta tik ką pasirodžiusi ŠPI docento S. Valento knyga „Šiauliai: vardas poezijoje ir vardo poezija“. Joje spausdinamos XIII—XIV a. vokiškų ir lotyniškų tekstų, kuriuose minimi Šiauliai, ištraukos ir jų vertimai į lietuvių kalbą, nagrinėjama Saulės mūšio aprašymo „Eiliuotoje Livonijos kronikoje“ poetika.

Konferencijos dalyviai buvo supažindinti su turtingu J. Janonio gimnazijos muziejumi, apsilankė Jauniūnuose (Joniškio r.), kur buvo paminėtas Saulės mūšio 760-metis.

Virginija Šiukščienė

KONFERENCIJA APIE DAIKTŲ SIMBOLIZMĄ

1996 m. spalio 25 d. Lietuvos mokslų akademijos salėje įvyko konferencija „Daiktų simbolizmas senojoje baltų kultūroje“. Ją surengė Kultūros ir meno instituto Kultūros istorijos skyrius (mokslinis vadovas — Vytautas Berenis). Pagrindinė konferencijos organizatorė — Elyra Usačiovaitė. Po Kultūros ir meno instituto direktoriaus Stasio Juknevičiaus įžanginio žodžio pranešimus skaitė: Marcelijus Martinaitis — „Duonos ir maisto ir su juo susijusių daiktų simbolinės reikšmės R. Granausko apsakyme „Duonos valgymas“, Jonas Mardosa — „Daiktai — simboliai lietuvių talkose (XIX a. pab.—XX a. I pusė)“, Marija Zavjalova — „Daiktų pasaulis lietuvių užkalbėjimuose“ (pranešėja — Rusijos MA Slavistikos ir balkanistikos instituto aspirantė, jos mokslinė vadovė — baltistė Lidija Nevskaja), Eglė Patiejūnienė — „Vartų simbolis knyginėje LDK kultūroje“.

Po pietų pertraukos pranešimus skaitė: Eugenijus Ališanka — „Daiktas ir simbolis poetiniame tekste“, Audronė Girdzijauskaitė — „Daikto prasmės kaita dabartiniame teatre“, Dalia Ramonienė — „Žvakės simbolika krikščionių tradicijoje“, Virginija Mikutavičiūtė — „Simbolinė baldų reikšmė valstiečių interjere“, Vida Savoniakaitė — „Tėkstilės spalvų suvokimas Lietuvos kaime XX a.“, Ignas Narbutas — „Daiktai senuosiuose lietuvininkų tikėjimuose“, Daiva Vaitkevičienė — „Mitologinis duonos vaidmuo Lietuvoje“.

Pranešimus apibendrinę profesoriai Angelė Vyšniauskaitė ir Vacys Milius gerai įvertino konferencijos darbą, pateikė pastabų pranešėjams, į kurias pastarieji atsakė. Konferencijos pranešimus numatoma paskelbti atskiru leidiniu.

Elyra Usačiovaitė

KONFERENCIJA „TADAS KOSCIUŠKA IR LIETUVA“

1996 m. gruodžio 12 d. Lietuvos istorijos institute įvyko Lietuvos mokslininkų rūmų organizuota konferencija „Tadas Kosciuszka ir Lietuva“, skirta Tado Kosciuszkos gimimo 270-osioms metinėms paminėti.

Konferencijai vadovavo ir įžangos žodį tarė akademikas Vytautas Merkys (Vilnius). Jis trumpai apibūdino Andriaus Tado Bonaventūros Kosciuszkos asmenybės reikšmę ne tik Lietuvos, bet ir kitų kraštų istorijai, jo įtaką visuomenės, ypač Lenkijos, istorinės sąmonės raidai, kultūrai ir priminė, kad T. Kosciuszka buvo tapęs legenda, kovos simboliu, skatinusiu modernios visuomenės, nacionalinės valstybės kūrimąsi.

Istorikas Rimantas Jاسas (Vilnius), didžiąją savo gyvenimo dalį tyrinėjęs 1794 m. sukilimą, aptarė svarbesnius Tado Kosciuszkos biografijos aspektus, karjeros etapus, pateikė kai kurių jų vertinimą, polemizuodamas su kai kuriais ankstesniais gretimų šalių istoriografijų teiginiais. Vokietijos bei caro laikų Rusijos historiografijoje vyravo požiūris, jog 1794 m. sukilimas žlugo. R. Jاسas nuomone, šis įvykis turėtų būti traktuojamas kitaip — iš tiesų tai buvęs Lietuvos ir Lenkijos užkariavimas. Pasak šio tyrėjo, generolo Tado Kosciuszkos veiklos svarbą, jo asmenybės didelę įtaką rodytų ir tai, jog iš 71-erių jo pragyventų metų reikšmingiausi, tarp tautinį pripažinimą jam pelnę, buvo 11 metų, kurie sutapo su generolo karine bei visuomenine veikla. Dr. Juozas Tumelis (Vilnius), kalbėdamas apie Tado Kosciuszkos ir Lietuvos sąsajas, kritiškai analizavo legendos apie šią personaliją kilmę bei įtaką to meto (XVIII a. pab.—XIX a.) visuomenės sąmonei. Pranešėjas nurodė legendos kūrėjus Lietuvoje ir Lenkijoje buvus nevienodo socialinio statuso: Lenkijoje jie — aukštoji bajorija, o Lietuvoje — valstiečiai ir smulkieji bajorai. Mokslininko tvirtinimu, Tadas Kosciuszka ilgiausiai atsimintas sukilimo vadas. Be to, J. Tumelis aptarė ir kai kuriuos sukilimo poveikio Lietuvos visuomenei aspektus (sukilėlių vadovybės universalai lietuvių kalba buvęs impulsas pradėti oficialiai ją vartoti; į valstybės gyvenimą ir gynimą bandyta įtraukti visus socialinius sluoksnius; atsiradę savarankiškos Lietuvos valstybės idėjų; naujo žanro — publicistikos — lietuvių kalba pradžia rodžiusi jau vykstant ir politinio bei visuomeninio, ne vien administracinio, gyvenimo raišką). Istorikas Jonas Dąujotas (Kaunas) savo pranešimu siekė atskleisti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės bei Tado Kosciuszkos sąsajas, pateikė kritišką požiūrį į jo, kaip sukilimo vyriausiojo vado, poziciją minėtosios kariuomenės atžvilgiu įvairiais šio sukilimo etapais. Doktorantės Ramunės Šmigelskytės (Vilnius) pranešime „Tado Kosciuszkos vertinimas Targovicos laikotarpio periodinėje spaudoje“ apžvelg-

tos laikraščių („Gazeta Narodowa i Obca“, „Korrespondent Warszawski“, „Dziennik Patriotycznych Polityków“) publikacijos, kuriose buvo minimas Tadas Kosciuszka. Tyrėja analizavo šių leidinių straipsnius ir žinutes, pateikdama gausių citatų, kurios rodė, jog išsamiausiai apibūdino bei ypač teigiamai vertino T. Kosciuską „Gazeta Narodowa i Obca“ ir „Korrespondent Warszawski“ laikraščiai. Anot pranešėjos, ši informacija liudija buvus didelį to meto Lenkijos visuomenės susižavėjimą vyriausiuoju sukilimo vadu. Dr. Feliksas Sliesoriūnas (Vilnius) aptarė Tado Kosciuskos veiklos po sukilimo svarbiausius momentus. Jis pateikė duomenų apie Tado Kosciuskos santykį su Rusijos imperijos, Jungtinių Amerikos Valstijų bei Prancūzijos aukščiausiosios valdžios atstovais, apibūdino jo tarptautinį pripažinimą ir politinius bei karinius nuopelnus (prancūzų karininkų užsakymu buvo parašyta knyga apie raitosios artilerijos taktiką, ji išversta į anglų kalbą, leista keletą kartų; be to, jo autoritetą norėję panaudoti ir Prancūzijos imperatorius Napoleonas Bonapartas, taip pat Rusijos imperatorius Aleksandras I), paminėjo kai kurias šio žmogaus asmens savybes. Mokslininkas pabrėžė T. Kosciuskos reikšmę istorijai, nurodydamas jį buvus žinomiausią to meto lenką pasaulyje (Žemės rutulio trys geografinės vietos pavadintos T. Kosciuskos vardu). F. Sliesoriūnas atkreipė dėmesį į neatsakytus iki šiol klausimus: kodėl generolas T. Kosciuszka, atsisakęs priesaikos Rusijos carui, niekada prieš tą valstybę vėliau nekovojo ir net gavo Rusijos pensiją.

Prof. Vytautas Merkys tarė baigiamąjį žodį.

Agnius Urbanavičius

KONFERENCIJA „SENTIKIAI ŠIAURĖS RYTŲ LIETUVOJE: TYRINĖJIMAI IR PERSPEKTYVOS“

Lietuvos sentikių tarpdisciplinarinės tyrimų grupės iniciatyva 1996 m. gruodžio 20 d. Vilniaus universiteto Istorijos fakultete įvyko mokslinė konferencija-seminaras „Sentikiai Šiaurės Rytų Lietuvoje: tyrinėjimai ir perspektyvos (1996 m. liepos mėn. Salako ekspedicijos medžiaga ir patirtis)“. Konferencijos metu veikė A. Petrašiūno fotografijų paroda apie Ignalinos, Rokiškio, Utenos ir Zarasų rajonų sentikius. Buvo klausomasi sentikių bažnytinio giedojimo (Ž. Lebedevos daryti audioįrašai).

Pirmajame posėdyje pranešimus skaitė: V. Čiubrinskas (VU Istorijos fak.) — „Lietuvos sentikių etnografinio tyrinėjimo patirtis ir perspektyvos: 1996 m. ekspedi-

cija Salake“; V. Čekmonas, N. Morozova (VU Slavų filol. katedra) — „Sentikių Pskovo tarmių fonetinės ypatybės Rokiškio rajone“; J. Novikovas (VPU Rusų literatūros katedra) — „Sentikių vogtinės vestuvės Zarasų krašte“; R. Sideravičius (VU Slavų literatūros katedra) — „Informacija apie „Degučių metraščių“; Ž. Lebedeva (Lietuvos muzikos akademijos Muzikos istorijos katedra) — „Ženklinis giedojimas šiuolaikinėje sentikių bendruomenėje“.

Antrame posėdyje Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto doktorantai ir studentai istorikai, etnologai bei folkloristai perskaitė 7 pranešimus: G. Potašenko — „Sentikių Pomorų Bažnyčia pokario Lietuvoje (1945—1953)“; R. Trimakas — „Lietuvos sentikių liaudies medicina“; L. Gumuliauskaitė — „Sentikiai sovietų Lietuvoje“; A. Matulionytė — „Sentikiai Lietuvoje iki 1915 metų: ką mena jų istorinė atmintis“; J. Sabaliauskaitė — „Sentikiai Lietuvoje 1941—1945 metais“; D. Cholopovas — „Lietuvos sentikių laidojimo ir mirusiųjų minėjimo papročiai“; R. Jelenskytė — „Rusų sentikių dvasinės giesmės“. Pranešėjai atsakė į V. Miliaus, B. Kerbelytės, V. Čekmono, N. Morozovos, F. Kurakinos, J. Mardosos klausimus. Komentuodamas sentikių vestuvių papročius, Vilniaus sentikių bendruomenės šventikas V. Vasiljevas priminė, kad dėl teisinių sentikių apribojimų XIX a. formaliems santuokos registracijos dokumentams gauti jie buvo priversti kreiptis į stačiatikių dvasininkus. Rokiškio rajono kultūros tarybos vedėjas P. Blaževičius plačiau domėjosi „Degučių metraščio“ struktūra, jo žanro specifika.

Popietiniame posėdyje prie apskrito stalo susitiko konferencijos dalyviai ir svečiai, tarp kurių buvo ir sentikių bendruomenės atstovų iš Rokiškio, Vilniaus, Zarasų. Diskutuota dėl keleto svarbesnių klausimų: Salako ekspedicijos medžiagos saugojimo vietos ir paskirties; knygų, straipsnių, publikacijų apie Lietuvos sentikius bibliografijos sudarymo; svarbaus Lietuvos sentikių literatūros kūrinio ir istorijos šaltinio — „Degučių metraščio“ (sudarytas 1841—1853 m. Degučiuose, Zarasų r.) — gražinimo į Lietuvą; išklausti pasiūlymai dėl tokio pobūdžio ekspedicijų organizavimo. Kompleksinės sentikių tyrimo ekspedicijos į Šiaurės Rytų Lietuvą surinkta medžiaga bus kaupiama ir laikoma VU Istorijos fakulteto Etnologijos kabinete. Dauguma apskrito stalo dalyvių pritarė siūlymui paruošti rekomendaciją Lietuvos derybų su Rusija grupei, kuri galėtų įtraukti „Degučių metraščių“ į gražintinų Lietuvai kultūros paveldo vertybių sąrašą.

Skaitytus pranešimus konferencijos organizatoriai tikisi išleisti atskiru leidiniu. Kitą ekspediciją Lietuvos sentikių tarpdisciplinarinė grupė planuoja surengti 1997 m. vasarą Vidurio Lietuvoje.

Grigorijus Potašenko

Ekspedicijos

ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ TYRINĖJIMAI LIETUVOJE 1996 METAIS

1996 metais archeologinius paminklus tyrinėjo 12 įstaigų: Lietuvos istorijos institutas (toliau — LII), Vilniaus universiteto Archeologijos katedra (VU), Lietuvos kultūros paveldo mokslinis centras (KPC), UAB Paminklų restauravimo institutas (PRI), Kauno paminklų restauravimo ir projektavimo institutas (Kauno PRPI), Lietuvos nacionalinis muziejus (LNM), Utenos kraštotyros muziejus (UKM), Mažosios Lietuvos istorijos muziejus (MLIM), Pilių tyrimų centras „Lietuvos pilys“ (PTC), Žemaičių muziejus „Alka“ (ŽMA), Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centras (VLPC), Šiaulių „Aušros“ muziejus (ŠAM).

Archeologai dirbo 123-ose vietose. Tyrinėta ir žvalgyta 13 akmens ir bronzos amžių paminklų (iširta 628 kv. m), 13 geležies amžiaus gyvenviečių ir piliakalnių (iširta 1566,5 kv. m), 2 geležies amžiaus pilkapynai (iširti 3 pilkapiai, rasta 14 nedegintų ir 3 degintų mirusiųjų kapai), 12 plokštinių kapinynų (iširta per 2500 kv. m, rasti 125 griautiniai, 13 degintinių žmonių kapų ir 25 žirgų kapai), 4 vėlyvojo laikotarpio kapinynai (iširta 272,5 kv. m, rasti 39 griautiniai ir 7 degintiniai žmonių kapai), daugiau kaip 50-yje vietų tyrinėtos viduramžių epochos gyvenvietės, piliavietės, dvarvietės ir miestai (iširta daugiau kaip 3300 kv. m), 15 objektų žvalgyta, tirta 18 neaiškios paskirties objektų.

Pateikiamas tyrinėtų paminklų sąrašas. Nurodoma paminklų žvalgiusi ar tyrinėjusi įstaiga, vadovas(ai), vykdytų darbų apimtis ir rezultatai.

1. Akmens ir bronzos amžių paminklai

1. **Grūda**. Varėnos r., Marcinkonių sen. LII (vad. R. Rimantienė) Grūdės 3-oje akmens amžiaus gyvenvietėje, Kabelių kaime, ištyrė 65 kv. m. Aptiko nuo 12 iki 20 cm storio kultūrinį sluoksnį. Surinko 1194 titnaginius radinius, nemažai keramikos šukių. Gyvenvietė datuojama viduriniojo neolito laikotarpiu ir priskiriama Nemuno kultūrai.

2. **Kabeliai**. Varėnos r., Marcinkonių sen. VU (vad. T. Ostrauskas) 2-oje akmens amžiaus gyvenvietėje ištyrė 60 kv. m. Buvusio ežero pakraštyje aptikti du mezolito ir vėlyvojo paleolito kultūriniai sluoksniai. Viršutinis, mezolitinis, sluoksnis datuojamas Borealiao laikotarpio antrąja puse. Apatinis, mezolitinis, sluoksnis datuojamas Preborealiao laikotarpiu, o jo radiniai artimi Kudlajevkos ir Stavinogos

kultūrų stovyklavietėms. Šiame kultūriniame sluoksnyje aptikta gyvulių kaulų, medžio dirbinių. Vėlyvojo paleolito titnaginiai radiniai priskiriami Svidrų kultūrai. Gyvenvietės teritorijoje, terasoje, aptikta bronzos amžiaus pradžios gyvenvietės radinių.

3. **Margiai.** Varėnos r., Kaniavos sen. KPC (vad. E. Šatavičius) „Sala“ vadinamoje akmens amžiaus gyvenvietėje ištyrė 20 kv. m. Aptiko nuo 20 iki 80 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado per 1700 titnaginių, keramikos ir kaulo dirbinių, datuojamų IX tūkst. pr. Kr.—XIV—XV a.

4. **Pasieniai.** Vilniaus r., Buivydiškių sen. KPC (vad. E. Šatavičius) 1-oje akmens amžiaus gyvenvietėje ištyrė 24 kv. m. Aptiko iki 50 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado per 400 titnaginių radinių. Gyvenvietė datuota ankstyvuoju mezolitu. Tyrimų metu rasta keramikos ir pavienių titnaginių dirbinių, priskiriamų bronzos—geležies amžiams.

5. **Rėkučiai.** Švenčionių r., Švenčionėlių sen. KPC (vad. E. Šatavičius) 1-oje akmens amžiaus gyvenvietėje ištyrė 24 kv. m. Aptiko sunaikintą kultūrinį sluoksnį. Surinko per 300 įvairių titnaginių radinių, datuojamų paleolitu-ankstyvuoju mezolitu.

6. **Raginėnai.** Radviliškio r., Pakalniškių sen. KPC (vad. B. Dakanis) spėjamae pilkapyne, vienoje iš trijų kalvelių, ištyrė 42 kv. m. Aptiko apie 7 m skersmens, 90 cm aukščio žemės ir akmenų sampilą, apdėtą didelių akmenų vainiku. Rado žmogaus kaukolę, ornamentuotą kalkakmenį ir dvi glūdinto titnaginio dirbinio nuoskalas. Nustatė, kad pilkapis priklauso bronzos amžiui.

Ištyrė 15 kv. m vagos nusaustą ir užlygintą Kiaulupio, juosusio I tūkst. antros pusės senovės gyvenvietės šiaurinį pakraštį. Aptiko buvusio upelio vagos vietą. Į šiaurę nuo jo žiočių rado senovės gyvenvietės liekanų: degėsingos žemės, židinių akmenų ir grublėtos keramikos šukių.

7. **Reškutėnai.** Švenčionių r., Švenčionėlių sen. KPC (vad. A. Girininkas) Reškutėnų kaime tyrinėjo akmens ir bronzos amžių gyvenvietę. Ištyrė 100 kv. m. Aptiko ankstyvojo, viduriniojo, vėlyvojo neolito ir bronzos amžių radinių.

8. **Sudota.** Švenčionių r., Švenčionėlių sen. KPC (vad. E. Šatavičius) 1-oje akmens amžiaus gyvenvietėje ištyrė 8 kv. m. Aptiko iki 60 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado per 100 titnaginių radinių ir puodų šukių. Gyvenvietė datuota neolito laikotarpiu.

9. **Sudota.** Švenčionių r., Švenčionėlių sen. KPC (vad. E. Šatavičius) 2-oje akmens amžiaus gyvenvietėje ir Sudotos IV pilkapyne teritorijoje ištyrė per 60 kv. m. Aptiko per 100 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado daugiau kaip 200 titnaginių, keramikos dirbinių, o VI a. kapuose — pavienių degintinių kaulų.

10. Turlojiškė. Marijampolės r., Kalvarijos sen. VU (vad. A. Merkevičius) tyrinėjo archeologinį kompleksą. Šešiose vietose ištyrė 154 kv. m. Rado keturių senovės gyvenviečių ir dviejų kapų liekanų, datuojamų senuoju bronzos amžiumi.

11. Varėnė. Varėnos r., Varėnos sen. VU (vad. T. Ostrauskas) 2-oje gyvenvietėje ištyrė 36 kv. m. Aptiko vėlyvojo paleolito Liungbiu-Bromės tipo ir vėlyvojo mezolito Janislavskių tipo stovyklaviečių kultūrinius sluoksnius. Aptiko titnago radinių. Ištyrė pusiau žeminės tipo pastato, priklausančio vėlyvajam mezolitui, liekanas.

12. Verbiškės. Vilniaus r., Riešės sen. KPC (vad. E. Štavičius) 1-oje akmens amžiaus gyvenvietėje ištyrė 20 kv. m. Aptiko nuo 3 iki 10 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado 10 titnaginių dirbinių ir medžio gabalų. Gyvenvietė datuota mezolito pabaiga.

2. Piliakalniai ir geležies amžiaus gyvenvietės

1. Bakšiai. Alytaus m. LNM (vad. V. Steponaitis) tęsė senovės gyvenvietės tyrinėjimus. Ištyrė 770 kv. m. Aptiko iki 50 cm storio kultūrinį sluoksnį, datuojamą III—IV a. Rado nemažai įvairios keramikos, kitų radinių.

2. Bryzgiai. Rokiškio r., Juodupės sen. KPC (vad. P. Tebelškis) spėjamo Bryzgių piliakalnio teritorijoje ištyrė 70 kv. m. Rado nedidelį židinį, stulpavietes, lipdytinių puodų šukių. Tyrinėjimų metu nustatyta, kad šioje vietoje buvusi I tūkst. senovės gyvenvietė.

3. Brūžė (Kriemala). Kauno r., Raudondvario sen. KPC (vad. E. Ivanauskas) senovės gyvenvietėje ištyrė 10 kv. m. Aptiko sunaikintą kultūrinį sluoksnį su XIV—XV a. radiniais.

4. Daugėliškiai. Raseinių r., Ariogalos sen. KPC (vad. A. Strazdas) piliakalnyje ir jo aplinkoje ištyrė 7 kv. m. Aptiko piliakalnio pylimo liekanų. Rado nemažai molio tinko gabalų. Datavimas neaiškus. Šalia piliakalnio senovės gyvenvietės nerado.

5. Kernavė. Širvintų r., Musninkų sen. VU (vad. A. Luchtanas) Pajautos slėnyje ištyrė 100 kv. m. Aptiko apardytą neolito, bronzos ir senojo geležies amžių gyvenviečių kultūrinį sluoksnį, taip pat XIV a. miesto pastato likučių.

6. Lieporiai. Šiaulių m. ŠAM (vad. B. Salatkienė) tęsė Lieporių I-osios gyvenvietės tyrinėjimus. Ištyrė nuo 1995 m. likusius 50 kv. m ir naujame plote 133 kv. m. Baigtame tirti plote aptiko nuo 10 iki 80 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado 16

geležies rūdos kasimo duobių, trijų geležies lydimo krosnelių liekanas, du šulinius su medinėmis konstrukcijomis, apie 40 molinių lipdytinės keramikos šukių, nemažai gyvulių kaulų, akmeninių trintuvų, akmeninį skiltuvą ir kt. Surinko apie 60 kg gargažės gabalų. Gyvenvietė datuojama I tūkst. viduriu.

7. **Pakalniškiai.** Radviliškio r., Pakalniškių sen. KPC (vad. B. Dakanis) pilkapyne esančios kalvos, kuri vadinama Kleboniškių kalnu—Piliakalniu, aikštelėje ir jos papėdėje ištyrė 9 kv. m. Aptiko spėjamo pastato pamatinių akmenų ir molio sluoksnių. Rado I tūkst. datuojamų puodo šukių bei molio tinko gabalėlių. Tiriant biolokaciniu metodu (E. Prancevičius) nustatyta, kad kalvą simetriškai juosė 5 tvoros, o aikštelėje stovėjo 2 pastatai. Kalvos papėdės aikštelėje, taip pat apjuostoje tvora, stovėjo 6 pastatai, nuo kurių kalvos viršūnės link vedė takas.

8. **Plateliai.** Plungės r., Platelių sen. VLPC (vad. VL. Žulkus) Šventorkalniu vadinamoje senovės gyvenvietėje, šiauriniame kalvos šlaite, ištyrė 77 kv. m. Aptiko XVI—XVII a. statinio liekanas, pavienių XIV—XVII a. radinių.

9. **Raginėnai.** Radviliškio r., Pakalniškių sen. KPC (vad. B. Dakanis) spėjamoje piliakalnio gyvenvietėje ištyrė 11,5 kv. m. Aptiko nuo 20 iki 100 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado židinių vietų, stulpavietę, apdegusių akmenų, molio tinko, gyvulių ir žvėrių kaulų, lipdytos ir žistos keramikos. Kultūrinis sluoksnis datuojamas I tūkst. antrąja puse—II tūkst. pradžia.

10. **Reškutėnai.** Švenčionių r., Švenčionėlių sen. KPC (vad. A. Girininkas) piliakalnyje ištyrė 60 kv. m. Aptiko pastatų, židinių liekanų. Radiniai ir piliakalnio kultūrinis sluoksnis datuojami III—IV a.

11. **Šeimyniškeliai.** Anykščių r., Anykščių sen. LII (vad. G. Zabiela) piliakalnio aikštelėje, į šiaurės vakarus nuo anksčiau tyrinėtų plotų, ištyrė 133 kv. m. Rado iki 70 cm storio XIII—XIV a. kultūrinį sluoksnį. Aptiko krosnies liekanų, stulpaviečių. Surinko žistos keramikos, gyvulių kaulų, arbaletinių strėlių antgalių, verpstukų, žalvarinių papuošalų liekanų. Taip pat rado retą XIV a. pabaigos lietuvišką monetą.

12. **Vėlaičiai.** Kretingos r., Kartenos sen. LII (vad. G. Zabiela) tyrinėjo griūvančio piliakalnio aikštelės liekanų šiaurinę dalį. Ištyrė 111 kv. m. Aptiko iki 50 cm storio I tūkst. pr. Kr.—II tūkst. pradžios kultūrinį sluoksnį. Rado akmenų grindinį, pastato liekanų, keramikos šukių.

13. **Žardė.** Klaipėdos m. MLIM (vad. J. Genys) žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu senovės gyvenvietės pakraščiuose ištyrė 25 kv. m. Aptiko 180 cm storio II tūkst. pradžios kultūrinį sluoksnį.

3. Geležies amžiaus pilkapynai

1. Berčiūnai. Panevėžio r., Panevėžio sen. LII (vad. S. Urbanavičienė) tęsė pilkapyno tyrinėjimus. Ištyrė 2 pilkapius. Rado mažiausiai 6 griautinius mirusiųjų kapus, datuojamus IV—V a. ir 1 degintinį kapą be įkapių. Šio kapo chronologija nenustatyta.

2. Paalksniai. Kelmės r., Karklėnų sen. VU (vad. M. Michelbertas) ištyrė vieną senojo geležies amžiaus pilkapį. Aptiko dviejų vėlyvojo geležies amžiaus degintinių kapų liekanas, aštuonis XV—XVI a. griautinius kapus. Surinko įvairių IX—XIV a. papuošalų, darbo įrankių, kitų buities daiktų.

4. Geležies amžiaus plokštiniai kapinynai

1. Diržiai. Pakruojo r., Žeimelio sen. PTC (vad. Ė. Striškienė) žvalgė žvyro karjero ir seniųjų ieškotojų ardomą kapinyną. Ištyrė 108 kv. m. Rado 18 IX—XI a. kapų ir 202 VI—XI a. radinius. Mirusieji laidoti nedeginti.

2. Kalniškiai. Raseinių r., Ariogalos sen. LII (vad. V. Kazakevičius) tęsė kapinyno tyrinėjimus. Rytinėje ir pietrytinėje kapinyno dalyse ištyrė 377 kv. m. Rado 28 griautinius V—VI a. kapus, taip pat aptiko kelias neaiškios paskirties duobes su XI—XIII a. žiastos keramikos šukėmis.

3. Genčiai III. Kretingos r., Kurmaičių sen. LII (vad. J. Stankus) kapinyno teritorijoje, 60 m į šiaurę nuo 1993—1995 m. tirtų plotų, ištyrė 108 kv. m. Aptiko 7 akmenų vainikus, kuriuose rasti 4 griautiniai kapai, iš jų 3 kapai datuojami II—III a. 40—78 m į pietus nuo 1993—1995 m. tirtųjų plotų ištirti 48 kv. m. Radiniai datuojami vėlyvuuoju geležies amžiumi.

4. Gėluva. Raseinių r., Ariogalos sen. KPC (vad. E. Ivanauskas) kapinyno teritorijoje ištyrė 11,8 kv. m. Aptiko 5 XV a. ir 2 XVI a. griautinius žmonių kapus. Taip pat aptiko griautinių žirgų kapų. Suardytuose IX—XIV a. degintiniuose žmonių kapuose rado pavienių radinių.

5. Kreivėnai. Šilutės r., Pagėgių apyl. VU (vad. V. Šimėnas) kapinyne ištyrė 65 kv. m. Rado 8 griautinius VI—VIII a. kapus ir 3 degintinius žmonių bei 2 griautinius žirgų kapus, datuojamus IX—XI a.

6. Kulautuva. Kauno r., Vilkijos sen. KPC (vad. E. Ivanauskas) deginimo apeigų ir 2-ojo kapinyno vietoje ištyrė 500 kv. m. Rado trečią ir dalį ketvirto XIV a. kapotų sidabrinųjų papuošalų lobių. Taip pat aptiko pavienių apdegusių IX—XIV a. radinių. Ištyrė dvi XVII—XIX a. pradžios pastatų vietas.

2-ojo kapinyno teritorijoje metalo ieškiklio pagalba rado 5 XIV a. sidabrinių papuošalų lobius, surinko pavienių IX—XIV a. radinių buvusių žmonių ir žirgų kapuose. Nustatė kapinyno teritoriją.

7. *Marvelė*. Kauno m. VU (vad. A. Astrauskas) tęsė kapinyno tyrinėjimus. Ištyrė 950 kv. m. Aptiko 39 senojo ir vėlyvojo geležies amžiaus kapus, 23 vėlyvojo geležies amžiaus žirgų kapus.

8. *Slengiai*. Klaipėdos r., Gargždų sen. VLPC (vad. R. Banytė) Slengių kapinyno apsaugos zonoje, šalia vėlyvų, iki šiol naudojamų kapinaičių pietrytinės tvoros, ištyrė 35 kv. m. Rado pavienių archeologinių radinių, buvusių I—II tūkst. kapuose.

9. *Raguviškiai*. Kretingos r., Žalgirio sen. KPC (vad. P. Tebelškis) kapinyno teritorijoje ištyrė 70 kv. m. Kapinynas datuojamas X—XIII a. Rado pavienių radinių suardytuose kapuose.

10. *Trūbakiiai*. Skuodo r., Skuodo sen. LII (vad. G. Zabiela) naujai surastame kapinyne ištyrė 11,5 kv. m. Suardytuose X—XIII a. degintiniuose kapuose aptiko pavienių žalvarinių papuošalų.

11. *Vidgiriai*. Šilutės r., Rambyno sen. VU (vad. V. Šimėnas) tęsė kapinyno tyrinėjimus. Ištyrė 250 kv. m. Aptiko 21 griautinį V a. antros pusės—VI a. kapą ir 8 apvalias 100 cm skersmens duobes, kuriose buvo archeologinių radinių.

12. *Žėronys*. Trakų r., Rūdiškių sen. LII (vad. G. Zabiela) apardytoje kapinyno dalyje ištyrė 12,5 kv. m. Rado apie 10 degintinių XIII—XIV a. kapų liekanų. Surinko keramikos, geležinių bei žalvarinių dirbinių, darbo įrankių.

5. XIV—XVIII a. kapinynai

1. *Didieji Likiškiai*. Alytaus m. LII (vad. E. Svetikas) kapinyno vietoje ištyrė 105 kv. m. Rado 19 griautinių XVII a. pab.—XVIII a. pr. kapų ir 7 degintinius kapus be įkapių.

2. *Grinkiškiai*. Alytaus r., Simno sen. KPC (vad. A. Strazdas) kapinyno vietoje ištyrė 20 kv. m. Sunaikintuose kapuose rado žmonių kaulų ir radinių, kurie gali būti datuojami XVII—XIX a.

3. *Luksnėnai*. Alytaus r., Alytaus sen. KPC (vad. A. Strazdas) kapinyno vietoje ištyrė 10 kv. m. Rado 7 kapus, datuojamus XVII—XVIII a.

4. *Rukliai*. Utenos r., Daugailių sen. UKM (vad. D. Ribokas) tęsė Ruklių XIV—XVII a. kapinyno tyrinėjimus. Ištyrė 137,5 kv. m. Rado 13 kapų su įkapėmis.

6. Viduramžių gyvenvietės, piliavietės, dvarvietės ir miestai

1. Anykščiai:

LII (vad. G. Zabiela) Anykščių senamiestyje, A. Baranausko a. 14, laiptų į rūšį vietoje, ištyrė 10,5 kv. m. Rado iki 150 cm storio XVIII—XX a. kultūrinį sluoksnį, pavienių keramikos šukių.

Šaltupio g. 4, Baranausko a. 6, LII (vad. G. Zabiela) telefono kabelio trasos vietoje ištyrė 8 kv. m. Rado 60 cm storio XIX—XX a. kultūrinį sluoksnį.

2. Asmalai. Utenos r., Kuktiškių sen. KPC (vad. J. Balčiūnas) kapinyno ir senovės gyvenvietės vietoje ištyrė 36 kv. m. Kapų nerado. Aptiko tik perartą XVII—XVIII a. kaimavietės kultūrinį sluoksnį. Surinko XVI—XVIII a. monetų, XVII—XVIII a. keramikos šukių.

3. Jonėnai. Vilniaus r., Sužionių sen. KPC (vad. A. Strazdas) dvarvietės vietoje ištyrė 3 kv. m. Aptiko iki 110 cm storio kultūrinį sluoksnį ir XVI—XIX a. radinių.

4. Joniškis:

KPC (vad. G. Aleliūnas) centrinėje miesto aikštėje ištyrė 27 kv. m. Aptiko nuo 80 iki 160 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XVI a. pabaigos—XIX a. puodų, koklių, lėkščių fragmentų. Aptiko VII—VIII a. kapą.

Urbanistikos paminklo pakraštyje ištyrė 13 kv. m. Aptiko nuo 50 iki 80 cm storio kultūrinį sluoksnį. Radiniai datuojami XVIII—XIX a.

5. Jurbarkas

KPC (vad. G. Aleliūnas) miesto teritorijoje ištyrė 10 kv. m. Aptiko apardytą nuo 40 iki 160 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XVII—XIX a. puodų ir koklių fragmentų, XVIII a. antros pusės—XIX a. pirmos pusės monetų.

6. Kaltanėnai. Švenčionių r., Kaltanėnų sen. KPC (vad. J. Balčiūnas) dvarvietėje ištyrė 22 kv. m. Aptiko suardytą XVII a. antros pusės kultūrinį sluoksnį. Rado monetų ir keramikos šukių.

7. Kaunas:

LII ir Kauno PRPI (vad. J. Stankus ir A. Juknevičius) Kauno senamiesčio 22 kvartale, sklypo Palangos g. 10 rytinėje pusėje, ištyrė 50,5 kv. m. Aptiktas iki 170 cm storio XV—XVII a. kultūrinis sluoksnis.

Kauno PRPI (vad. A. Vaškėlis) Vilniaus g. 5 sklype ištyrė 135 kv. m. Aptiko nuo 30 iki 40 cm storio XV a. kultūrinį sluoksnį. Rado nemažai žistos keramikos šukių, metalinių dirbinių fragmentų, sidabrinę monetą. Greta kiemo grindinio, medinio pastato asloje, aptiko keturis varinius žetonus, kaldintus 155... m., 1570 ir 1577 m.

Kauno PRPI (vad. A. Vaškėlis) buvusiam Bernardinų vienuolyno konvento pastate ištyrė 46 kv. m. Aptiko nuo 40 iki 60 cm storio XVI—XVIII a. kultūrinį sluoksnį. Atidengė du XVI—XVIII a. grindų lygius, čia stovėjusių krosnių pamatus, surinko XVI—XVII a. buitinės keramikos šukių ir koklių fragmentų.

Konvento kieme ištyrė 17 kv. m. Aptiko nuo 170 iki 210 cm storio kultūrinį sluoksnį, datuojamą XV a. pab.—XIX a. viduriu. Nustatė buvusio kiemo lygius. Rado buitinės keramikos šukių, koklių fragmentų.

8. Kernavė. Širvintų r., Musninkų sen. VU (vad. A. Luchtanas) miestelio teritorijoje, tarp naujosios bažnyčios ir senosios klebonijos, vandentiekio trasos vietoje, ištyrė 20 kv. m. Aptiko XV—XVIII a. kultūrinį sluoksnį.

9. Klaipėda:

MLIM (vad. J. Genys) Sukilėlių g. 12 rūsiuose ištyrė 98 kv. m. Aptiko iki 160 cm storio XVIII—XIX a. kultūrinį sluoksnį. Rado XVII a. radinių.

VLPC (vad. Vl. Žulkus) Klaipėdos piliavietės teritorijoje ir Princo Fridricho poternoje ištyrė 240 kv. m. Atidengė XVI—XVIII a. pamatus ir mūro liekanas. Rado XIV—XVIII a. radinių.

10. Linkuva. Pakruojo r., Linkuvos sen. LII (vad. L. Kvizikevičius) įvairiose miestelio vietose ištyrė 55 kv. m. Aptiko iki 130 cm storio XVIII—XX a. kultūrinį sluoksnį. Rado keramikos, monetų ir kitų radinių.

11. Pažaislis. Kauno m. KPC (vad. A. Strazdas) dvarvietės vietoje ištyrė 7 kv. m. Aptiktas sunaikintas kultūrinis sluoksnis. Rasti radiniai datuojami XVII—XIX a.

12. Plateliai. Plungės r., Platelių sen. VLPC (vad. Vl. Žulkus ir A. Kola) Platelių ežero dugne, senovės tilto vietoje, ištyrė 64 kv. m. Rado XVI—XVII a. tilto konstrukcijų liekanų, keramikos šukių.

13. Senieji Trakai. Trakų r., Trakų sen. VU (vad. A. Kuncevičius) piliavietės šiaurinėje ir šiaurės rytų pusėje ištyrė 50 kv. m. Rado XIV a. pilies gynybinės sienos mūro liekanų.

Senovės gyvenvietėje ištyrė 80 kv. m. Rado iki 100 cm storio kultūrinį sluoksnį ir XIV a. radinių.

14. Siesikai. Ukmergės r., Siesikų sen. PRI (vad. V. Grišinas) į šiaurę nuo centrinių dvaro rūmų ištyrė 30 kv. m. Tarp šiaurinio rūmų fasado ir ežero kranto aptiko numanomo parapeto pamatų liekanų bei terasos plytinių grindinių. Apvalaus šiaurės vakarinio bokšto viduje aptiko įėjimą iš bokšto į rūšį. Tyrimų metu rado XVII a. antros pusės Siesikų šeimos herbinių koklių fragmentų.

15. Stanislava. Kauno r., Vilkišios sen. KPC (vad. A. Strazdas) dvarvietėje ištyrė 10 kv. m. Aptiko iki 60 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XV—XVII a. radinių, taip pat atsitiktinių IX—XIV a. radinių.

16. Še d u v a . Radviliškio r., Šeduvos sen. LII (vad. L. Kvizikevičius) įvairiose miestelio dalyse ištyrė 47 kv. m. Aptiko suardytą XVII—XIX a. kultūrinį sluoksnį. Rado keramikos.

17. T r a k a i

KPC (vad. G. Aleliūnas) Karaimų g. 57 sklype ištyrė 15 kv. m. Aptiko 170 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XVII a. pirmos pusės keramikos, koklių fragmentų. Pagal trasą nuo šurfo į vakarus aptiko 100 cm storio XIX a. kultūrinį sluoksnį, o į šiaurę nuo gyvenamojo namo — 10—20 cm storio kultūrinį sluoksnį.

18. T y t u v ė n a i . Kelmės r., Tytuvėnų sen. KPC (vad. G. Aleliūnas) Tytuvėnų dvarvietėje ištyrė 5 kv. m. Aptiko nuo 40 iki 60 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XIX a. keramikos.

19. U k m e r g ė

KPC (vad. G. Aleliūnas) ištyrė 5 kv. m. Aptiko apardytą nuo 50 iki 100 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XVIII—XIX a. keramikos.

20. V i e v i s . Trakų r., Vievio sen. KPC (vad. E. Ivanauskas) Vievio dvarvietėje ištyrė 100 kv. m. Aptiko suardytą kultūrinį sluoksnį. Rado XVI—XIX a. radinių.

21. V i l n i u s :

PRI (vad. V. Daminaitis) po Šv. Pranciškaus ir Bernardinų bažnyčios prieangiu 1978 m. aptiktoje kriptoje ištyrė 11 kv. m. Rado 52 mirusiųjų kapus. Nustatė, kad kripta požeminiu tuneliu buvo sujungta su Šv. Onos bažnyčia. Kriptoje laidota nuo XVI a. pabaigos iki XIX a. Rado šešias XVII—XIX a. monetas.

PRI (vad. V. Daminaitis) Jėzuitų gimnazijos teritorijoje ištyrė 16 kv. m. 210—370 cm gylyje nuo dabartinio žemės paviršiaus aptiko XVI ir XVII a. akmenų grindinį. Jėzuitų vienuolyno didžiajame kieme 250 cm gylyje aptiko apskritimo formos nenustatytos paskirties plytų konstrukciją. Spėjama, kad ši konstrukcija gali būti amatininko juvelyro krosnies liekanos.

PRI (vad. V. Vainilaitis) Pilies g. 26, „Signatarų namo“ vidiniame kieme ir šiauriniame korpuse ištyrė 70 kv. m. Aptiko iki 350 cm storio kultūrinį sluoksnį. Atidengti 2 iki šiol nežinomi XVI a. rūšiai. Kieme kultūrinis sluoksnis buvo suardytas. Pietinėje kiemo dalyje rasti XVI—XVIII a. laiptinės pamatai buvę užpilti gruntu. Rasta XVI—XVII a. radinių.

PRI (vad. V. Vainilaitis) Rotušės aikštėje žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu ištyrė 15 kv. m. Aptiko 100 cm storio XV—XVI a. kultūrinį sluoksnį. Šiaurės rytų aikštės dalyje atidengė XVI a. mūrinio pastato fragmentus, o šalia — to paties laikotarpio akmenų grindinio fragmentus.

PRI (vad. T. Poška) Gaono g. 4 pastato viduje ištyrė 200 kv. m. Aptiko 160—250 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XV—XVII a. keramikos, koklių.

PRI (vad. T. Poška) Augustijonų g. ištyrė 16 kv. m. Aptiko iki 200 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XVI—XVII a. keramikos ir koklių.

PRI (vad. R. Žukovskis) Totorių g. 18 ištyrė 40 kv. m. Aptiko 250 cm storio XVI—XVII a. kultūrinį sluoksnį. Rasta krosnies liekanų ir medinių grindinių fragmentų.

PRI (vad. R. Žukovskis) teritorijoje tarp Rinktinės ir Žvejų gatvių ištyrė 120 kv. m. Šalia Neries upės aptiktas 250 cm storio XV—XVII a. kultūrinis sluoksnis.

PRI (vad. D. Luchtanienė) Liejyklos g. 8—Totorių g. 26 pastatų komplekse žvalgomųjų tyrinėjimų metu ištyrė 52,6 kv. m. Aptiko suardytą kultūrinį sluoksnį. Rado XIX a. grindinį. Įžemio nepasiekė dėl gruntinio vandens ir teritorijos užstatymo.

PRI (vad. D. Luchtanienė) Lietuvos Respublikos Prezidentūros teritorijoje, Universiteto g. 6, Totorių g. 28 ir Daukanto a. 3/8, ištyrė 512 kv. m. Šalia esančioje parko teritorijoje aptiko 300 cm storio XVI—XVII a. kultūrinį sluoksnį. Daukanto a. aptiko suardytą kultūrinį sluoksnį. Rado medinių kanalizacijos įrenginių liekanų. Totorių g., priešais Krašto apsaugos ministeriją, aptiko XVII a. pabaišos—XVIII a. mūrinio pastato fragmentų.

PRI (vad. S. Sarcevičius) Tilto g. 1/2 ištyrė 7,5 kv. m. Aptiko nuo 290 iki 340 cm storio XVII—XX a. kultūrinį sluoksnį. Rado to paties laikotarpio medinių užstatymų fragmentų.

PRI (vad. S. Sarcevičius) Subačiaus g. 11 tęsė anksčiau aptiktos amatininko-puođžiaus ūkinės duobės tyrimus. Ištyrė apie 16 kv. m. Surinko XIV a. pab.—XV a. pr. puodų šukių.

PRI (vad. S. Sarcevičius) Pilies g. 10 ištyrė 6 kv. m. Aptiko nuo 140 iki 150 cm storio XV—XVIII a. kultūrinį sluoksnį. Rado to paties laikotarpio grindinio liekanų bei XV a. medinių pastatų fragmentų.

PRI (vad. S. Sarcevičius) Trakų g. 9, Pranciškonų bažnyčios viduje ir šventoriuje, ištyrė 37 kv. m. Šiaurinėje bažnyčios navoje atidengė įėjimą į rūšį, ištyrė tris jo skliautuotas patalpas-kriptas. Rado vieną XIX a. kapą. Aptikto XVIII—XX a. kultūrinio sluoksnio storis siekė 375 cm. Jame rasti dviejų gotikinių rūšių fragmentai.

PRI (vad. S. Sarcevičius) Trakų g. 2, rytinio korpuso patalpų viduje, ištyrė 16 kv. m. Aptiko nuo 330 iki 380 cm storio XVI—XX a. kultūrinį sluoksnį. Rado XVIII—XIX a. grindų, krosnies fragmentų.

PRI (vad. S. Sarcevičius) Trakų g. 2, vakarinio korpuso patalpų viduje, prie buvusios miesto gynybinės sienos ištyrė 12 kv. m. Aptiko nuo 300 iki 310 cm storio XIV pab.—XVIII a. kultūrinį sluoksnį. Rado XVI—XVII a. grindų, gynybinės sienos sutvirtinimų, krosnies liekanų.

PRI (vad. A. Vaicekauskas) Arsenalo g. 3, Senojo Arsenalo kiemo pietrytinėje dalyje, ištyrė 50 kv. m. Aptiko 350 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XIV—XV a. medinio užstatymo horizontų.

PRI (vad. A. Vaicekauskas) Didžiojoje g. 18 ištyrė 46 kv. m. Aptiko iki 360 cm storio kultūrinį sluoksnį. Rado XV—XVII a. užstatymo fragmentų.

PRI (vad. A. Vaicekauskas) žvalgomųjų tyrinėjimų metu Didžiojoje g. 39/1 ištyrė 8,5 kv. m. Aptiko iki 160 cm storio kultūrinį sluoksnį.

PRI (vad. A. Vaicekauskas) žvalgomųjų tyrinėjimų metu Vilniaus g. 12 ištyrė 3,9 kv. m. Aptiko nuo 195 iki 205 cm storio XIX—XX a. kultūrinį sluoksnį.

PRI (vad. V. Grišinas) Pilies g. 10 ištyrė 60 kv. m. Aptiko iki 200 cm storio XV—XIX a. kultūrinį sluoksnį. Rado įkastos žeminės su židiniu liekanų. Ant grindų ir židinyje aptiko žistos keramikos šukių.

PTC (vad. V. Urbanavičius) Vilniaus Žemutinės pilies ir Valdovų rūmų teritorijoje bei jos aplinkoje ištyrė daugiau kaip 750 kv. m. Aptiko VIII—XVII a. kultūrinį sluoksnį. Rado XIII—XVII a. mūrinių pastatų liekanų, taip pat plokštuminių ir lovinių koklių, importinės buitinės keramikos, spalvoto bei raižyto stiklo fragmentų. Radiniai datuojami XV—XVII a.

49. Videniškiei. Molėtų r., Videniškių sen. PRI (vad. V. Grišinas) Baltųjų Augustinų vienuolyno teritorijoje, šalia šiaurės vakarinio vienuolyno korpuso sienos, ištyrė 27 kv. m. Aptiko dvi sienas bei įėjimą į rūšį. Kieme, šalia įėjimo, rastas akmeninis XVII a. grindinys su latako liekanomis. Prie vienuolyno šiaurės vakarų kampo aptikti XIX a. rekonstruotų kontraforsų fragmentai.

7. Žvalgomosios ekspedicijos

1. Didieji Ibėnai. Kauno r., Vandžiogalos sen. LII (vad. A. Varnas) žvalgomoji ekspedicija Didžiųjų Ibėnų kaimo apylinkėse, kaimo šiauriniame pakraštyje, aptiko iki šiol nežinomą, tačiau dabar jau sunaikintą XII—XIV a. kapinyno su žirgų kapais vietą.

2. Česukai. Varėnos r., Merkinės sen. KPC (vad. A. Strazdas) dvarvietės vietoje žvalgomųjų darbų metu surinko radinių, datuojamų XVI—XVIII a.

3. Juodžiai. Šilalės r., Kaltinėnų sen. KPC (vad. A. Strazdas) žvalgė naujojo kapinyno teritoriją. Aptiko V—VI a. radinių.

4. Kaišiadorių r. KPC (vad. A. Girininkas) šiaurinėje Kaišiadorių raj. pusėje žvalgomųjų archeologinių tyrinėjimų metu aptiko 4 iki šiol nežinomus archeologinius objektus.

5. Kauno PRPI (vad. A. Vaškėlis) Daukšos g. archeologinės priežiūros darbų metu aptiko nesuardytą 116 m ilgio, nuo 120 iki 300 cm storio XV—XIX a. kultūrinį sluoksnį. Nustatė buvusios gatvės lygį, rado medinio ir akmeninio grindinių liekanų. Apatiniame XV a. horizonte rado 174 dirbinius: koklių bei nemažai buitinės keramikos šukių.

6. Linkuva—Vaižgantai. Pakruojo r., Linkuvos sen. LII (vad. L. Kvizikevičius) suarto senkapio vietoje, žemės paviršiuje, aptiko IX—XI a. radinių, titnaginių gremžtuką ir XVI a. monetą.

7. Laukuva. Šilalės r., Laukuvos sen. LII (vad. A. Varnas) miestelio teritorijoje tiesiamo kabelio trasos vietoje, aptiko XVIII—XIX a. kultūrinį sluoksnį.

8. Liškiava. Varėnos r., Merkinės sen. KPC (vad. A. Strazdas) dvarvietės vietoje žvalgomųjų darbų metu surinko XVI—XVIII a. radinių.

9. Senieji Trakai. Trakų r., Trakų sen. VU (vad. A. Kuncevičius) žvalgė buvusios parapijos kapinių vietą. Rado senovės kapų, medinių bažnyčios pamatų liekanų.

10. Senieji Trakai. Trakų r., Trakų sen. VU (vad. A. Kuncevičius) piliavietės teritorijoje atliko geofizinius tyrimus, o Galvės ežere atliko povandeninius žvalgomuosius archeologinius tyrimus. Aptiko senųjų medinių tiltų iš Salos pilies į Karaimų salą ir tarp Karaimų ir Bažnytėlės salų vietas.

11. Telšiai. ŽMA (vad. D. Karalienė, L. Valatkienė) senamiestyje stebėjo kasamą teritoriją ir statomus objektus. Aptiko sumaišytus kultūrinius sluoksnius. Radiniai datuojami XIX—XX a.

12. Varniai. Varnių sen. ŽMA (vad. D. Karalienė, L. Valatkienė) senamiestyje stebėjo kasamą teritoriją naujiems objektams. Aptiko iki 235 cm storio sumaišytus kultūrinius sluoksnius. Rado XIX—XX a. radinių.

13. Veliuona. Jurbarko r., Veliuonos sen. LII (vad. L. Kvizikevičius) senamiėsčio teritorijoje, daržuose, žemės paviršiuje aptiko XVI—XVII a. keramikos, koklių, papuošalų, monetų.

14. Vilnius:

VU (vad. A. Kuncevičius) Pilaitės piliakalnyje atliko žvalgomuosius archeologinius tyrinėjimus, griūvančių šlaitų tvirtinimo darbus, geofizinius tyrimus. Nustatė, kad tai XVI a. antros pusės—XVII a. pirmos pusės dvaro vieta. Rado šio laikotarpio koklių, keramikos.

LII (vad. A. Varnas) archeologinės priežiūros metu Verkių parko šiaurinėje ir centrinėje dalyse, dujotiekio ir šiluminių trasų vietose, ties dabartiniais vartais, aptiko XVIII—XIX a. požeminio komunikacinio tunelio dalį. Šalia Botanikos instituto rasti XIX a. vartų pamatai.

8. Neaiškūs paminklai

1. **Arimaičiai**. Radviliškio r., Aukštelkų sen. KPC (vad. B. Dakanis) spėjamame kapinyne ištyrė 40 kv. m. Aptiko senų kaimo kapinaičių, sunaikintų XX a., vietą.
2. **Birželės** (Žilainiai). Radviliškio r., Sidabravo sen. KPC (vad. B. Dakanis) spėjamame kapinyne ištyrė 31,5 kv. m. Archeologinių radinių nerado.
3. **Daškonys**. Alytaus r., Daugų sen. KPC (vad. A. Strazdas) senovės gyvenvietės vietoje ištyrė 10 kv. m. Kultūrinio sluoksnio nerado.
4. **Dvarčėnai**. Alytaus r., Daugų sen. KPC (vad. A. Strazdas) senovės gyvenvietės vietoje ištyrė 3 kv. m. Kultūrinio sluoksnio nerado.
5. **Gaudučiai**. Kretingos r., Kartenos sen. KPC (vad. B. Dakanis) spėjamo piliakalnio aikštelėje bei jos papėdėje ištyrė 39,5 kv. m. Kultūrinio sluoksnio nerado.
6. **Eikotiškis**. Zarasų r., Degučių apyl. LII (vad. A. Simniškytė) spėjamo kapinyno teritorijoje ištyrė 26 kv. m. Palaidojimų nerado.
7. **Raguva**. Panevėžio r., Raguvos sen. LII (vad. S. Urbanavičienė) spėjamame pilkapyje, vietos žmonių vadinamame Žako kalneliu, ištyrė 20 kv. m. Archeologiškai vertingo sluoksnio, kapų bei radinių nerado.
8. **Sena Pašaminė**. Švenčionių r., Švenčionėlių sen. KPC (vad. J. Balčiūnas) senovės gyvenvietės vietoje ištyrė 30 kv. m. Aptiko XX a. antroje pusėje stovėjusios sodybos pėdsakų.
9. **Senoji Įpiltis**. Kretingos r., Laukžemės sen. LII (vad. G. Zabiela) kapinyno vietoje ištyrė 10 kv. m. Kapų nerado.
10. **Kukliai**. Švenčionių r., Kaltanėnų sen. KPC (vad. J. Balčiūnas) senovės gyvenvietės vietoje ištyrė 22 kv. m. Kultūrinio sluoksnio neaptiko.
11. **Raguviškiai**. Kretingos r., Žalgirio sen. KPC (vad. P. Tebelškis) spėjamo kapinyno vietoje ištyrė 50 kv. m. Archeologinių radinių nerado.
12. **Reketė**. Kretingos r., Salantų sen. KPC (vad. P. Tebelškis) spėjamo piliakalnio teritorijoje ištyrė 14 kv. m. Kultūrinio sluoksnio ir radinių neaptiko.
13. **Tetervinai**. Šalčininkų r., Pabarės sen. KPC (vad. P. Tebelškis) ištyrė 30 kv. m. Kultūrinio sluoksnio neaptiko.
14. **Varakaliai**. Švenčionių r., Švenčionių sen. KPC (vad. J. Balčiūnas) senovės gyvenvietės vietoje ištyrė 33 kv. m. Kultūrinio sluoksnio neaptiko.
15. **Vilnius**. PRI (vad. T. Poška) Mindaugo g. 13 ištyrė 22 kv. m. Kultūrinio sluoksnio neaptiko.
16. **Utena**. (vad. D. Luchtanienė) Maironio g. 3, Policijos komisariato areštinės statybos vietoje, žvalgomųjų tyrinėjimų metu ištyrė 18,5 kv. m. Archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio nerado.

17. Žąsinas. Šilalės r., Šilalės sen. KPC (vad. A. Strazdas) lobio radimo vietoje ištyrė 10,5 kv. m. Lobio liekanų nerasta.

18. Žiūkeliškės. Rokiškio r., Jūžintų sen. KPC (vad. P. Tebelškis) ištyrė 50 kv. m. Archeologinių radinių nerado.

Arvydas Asadauskas

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTO 1996 METŲ ETNOGRAFINĖS EKSPEDICIJOS

Lauko tyrimai prasidėjo gegužės, baigėsi spalio mėnesį. Dvidešimtyje Lietuvos ir dviejuose Latvijos rajonuose dirbo 11 grupių. Temų vykdytojai, kaip paprastai, patys sprendė, kur ir koku metu jie atliks lauko tyrimus ir į kurią grupę įsijungs. Grupių vadovų ir jų dalyvių darbo ataskaitos nevienodai informatyvios, dėl to šioje apžvalgoje nėra galimybės nuodugnai ir nuosekliai aptarti jų visų darbo rezultatus. Mūsų užduotis — pateikti duomenis apie ekspedicijų laiką, grupių sudėtį ir pagal galimybę apie kiekvieno temos vykdytojo surinktą medžiagą bei jos reikšmę etnologiniams tyrimams. Kiekvieno vadovo grupių darbas pateikiamas vienoje vietoje.

Vyriaus. m. b. Irenos Reginos Merkienės vadovaujamos grupės gegužės 6—10 d. dirbo Jurbarko ir Kauno rajonuose (dalyvavo LII vyr. labor. Danguolė Svidinskaitė, VDU ir LII doktorantės: vyr. labor. Asta Lekavičiūtė, vyr. labor. Vida Savoniakaitė, asist. Rasa Paukštytė), gegužės 27—31 d. — Kėdainių ir Panevėžio r. (vyr. laborantai, VDU ir LII doktorantai: A. Lekavičiūtė, V. Savoniakaitė, Ž. B. Šaknys), birželio 10—14 d. — Tauragės ir Šilutės r. (vyr. labor. Jurgita Dumašiūtė, VDU ir LII doktorantės A. Lekavičiūtė, V. Savoniakaitė, m. b. Ž. B. Šaknys), rugsėjo 16—20 d. — Varėnos ir Šalčininkų r. (vyr. labor. D. Svidinskaitė, VDU ir LII doktorantės: vyr. labor. A. Lekavičiūtė ir asist. R. Paukštytė, m. b. Ž. B. Šaknys), spalio 7—11 d. — Biržų r. ir gretimuose Bauskės bei Jekabpilio rajonuose Latvijoje (m. b. V. Savoniakaitė, vyr. laborantės: VDU ir LII doktorantės A. Lekavičiūtė ir Aurika Tārasovaitė bei VDU ir LII doktorantė Rasa Račiūnaitė).

Irena-Regina Merkienė rinko duomenis pagal programą „Lietuvių papročių atlasas. D. 1“. Daugiausia laiko skirta temai „Lietuvių kalendoriniai papročiai“. Asmeniškai apklausti 68 žmonės, užrašyta 252 lapai informacijos, pasiskolinta perfotografuoti 43 nuotraukas. Lauko tyrimų metu klausinėta įvairaus amžiaus, tautybių ir tikėjimo žmonių: ir vietinių gyventojų, ir atsikėlėlių iš kitų valstybių. Buvo siekiama išsiaiškinti papročių savitumus ir jų pokyčius, veikiant kitos tautos kultūrai ir kitoms konfesijoms bei išradingoms asmenybėms. Bandyta nustatyti, kaip kito

šeimoms papročiai XX a. antroje pusėje, ir tų pakitimų sąsajas su žmonių pasaulėjauta bei pasaulėvoka, etinėmis bei estetinėmis pažiūromis. Tuo tikslu buvo pateikiami klausimai apie fizines realijas ir metafizinius dalykus.

Nustatyta, kad dalis bendruomeninių papročių, kaip parapijos elgetų šelpimas per Visų Šventųjų šventę, nepasiturinčių ir neįgalių kaimynų rėmimas, kaimo sodybų lankymas, sveikinimas su šventėmis per Kūčias ir Velykas, kaimynų plakimas kadagių per Verbų šventę, kaimo gegužinės maldos (*mojavos*), kryžių lankymas su giesmėmis per *kryžiaunas* dienas, kiti su religija susiję paprotiniai kalendoriniai apeiginiai veiksmai XX a. antroje pusėje beveik visai sunyko. Sovietmečiu kunigų varžymas kalėdoti — lankyti ir šventinti parapijiečių namus, renkant aukas bažnyčiai ir jos tarnams išlaikyti, bei primygtina ateizacija panaikino bendruomeninius bažnytinio kalėdojimo bruožus. Tuo pačiu metu sunyko ir kita bendruomeninė šalpos forma — kaimo varguomenės vaikų *kalėdojimas* — kiaušinių prašymas savaitę prieš Velykas kaimynų namuose. Ilgiau išliko jos kitas pavidalas — *vėlykavimas* antrąją ir trečiąją Vėlykų dieną, nes prarado išmaldos reikšmę ir virto geranoriškų dovanų rinkimu arba keitimusi kiaušiniiais.

Pastebėta, kad tirtuose rajonuose XX a. aštuntame dešimtmetyje pradėta rengti folklorines Joninių šventes, o atgavus Nepriklausomybę vienur kitur bandoma atgaivinti ankstesnių kartų krikščioniškus papročius, tačiau žmonės ne visur pasirošę juos priimti. Dažniausiai persirengiama trimis karaliais. Jie, kaip ir seniau, švęsta kreida virš gyvenamojo namo angų rašo tris kryžiuokus (anksčiau tikėta, kad šie kryželiai saugo nuo perkūnijos) ir pirmąsias Karalių vardo raides. Štai Šimkaičių miestelio (Jurbarko r.) vyrai giedodami per Velykas lankė kaimynus, bet ne visur buvo suprasti.

Surinkta duomenų apie sakramentalijų — šv. Agotos duonos, Sekminių švęsto vandens, Devintinių vainikėlių, šv. Stepono avižų, Trijų Karalių kredo reikšmę amžiaus grupėms. Pastebėta, kad labai skiriasi atskirų kartų informacija apie vietinius kalendorinius papročius, su jais susijusias sakramentalijas ir jų panaudojimą. Skiriasi ir amžiaus grupių šventinė veikla. Senyvi žmonės gana dažnai perteikia savo patirtį ir tėvų pasakojimus, jauni — beveik vien tik savo patirtį.

Nustatyti XX a. pr. kalendorinių švenčių papročių elementų ir su jais susijusių realiųjų tradicinis panaudojimas ir jo kitimai. Daug reikšmės kaimuose ir miesteliuose teikiama vaškinės, ypač šventintos per Grabnyčias, žvakės šviesai. Ją uždega ant stalo, eidami Kūčių vakarienės (gesina pavalgę), ant kapų per Visų Šventųjų šventę ir pakartotinai — per Vėlines. Žvakės žibinamos prie mirštančiojo ir per laidotuves, kol velionis guli namuose, kai jis fotografuojamas kieme, sugrįžus gedulingų pietų — kol giedamos giesmės. Prie mirusiojo žvakės degina poromis.

Pastebėta, kad vyresnio amžiaus žmonės (gimę iki 1930 m.) iki šiol sureikškina per šventes naudojamą augmeniją ir švęstą vandenį. XX a. pradžioje nepriklausomai nuo to, kad su kadagiais ar berželiais nebuvo atliekamos bažnytinės apeigos, jiems teikta simbolinė sakramentalijos vertė.

Surinkti duomenys leidžia palyginti, kiek sakramentalijos buvo naudojamos atskirais laikotarpiais. XX a. pirmoje pusėje per Verbas pirmasis atsikėlęs nešventintu kadagiu nuplakdavo (*nuverbuodavo*) žemiau juosmens tebemiegančius šeimos narius bei kaimynus ir taip pelnydavo velykinį margutį. Taip pat plakdavo *kalėdotojai* (Jurbarko r.), kurie už tai per Velykas buvo vaišinami ir gaudavo kiaušinių. Margučių gaudavo antrąją Velykų dieną *velykautojai* (Tauragės r.), dažniausiai krikštutėvius lankantys vaikai. Tauragės r. užrašytas kituose Lietuvos rajonuose neišplitęs paprotys: sulaukę 10—12 metų vaikai ateidavo velykauti paskutinį kartą. Šiam atsisveikinimui *podė* atnešdavo *kūmui* vyno.

Nustatyta, kad XX a. antroje pusėje sumenkėjo verbos paskirtis naminėse apeigose. XX a. pradžioje ja smilkė namus, grūdus, išgenamus gyvulius; dabar senu papročiu kai kurios šeimos verbos kadagiu pasmilko tik mirusįjį. Labai sutrumpėjo verba. Nustojo plakti kadagiu.

Užrašyta duomenų apie įvairią velykinę žalumą. Jie rodo, kad XX a. pirmoje pusėje prieš Velykas inde suželdinti miežiai turėjo ne tik iki šiol kai kur išlikusią estetinę puošybinę, bet ir apeiginę vertę. Sužėlę miežiai su velykaičiu viduryje buvo statomi ant Velykų stalo. Po šventės želmenis padalindavo karvėms, kad duotų daugiau pieno, arkliams, kad būtų stipresni ir sveiki, gaidžiui, kad labiau giedotų.

Patikslintas per Jurbarko r. einantis dviejų arealų paribys, kuriame apeiginį berželio naudojimą dabartiniai gyventojai sieja su dviem skirtingomis laiko dimensijomis. Girdžių k. gyventoja teigė, kad per Dievo Kūno šventę (Devintines) bažnyčią išpuošdavo berželiais. Namie juos statydavo abipus durų ir kambaryje, ant stalo. Po šventės tų berželių pelenus išbarstydavo daržuose, kad geriau augtų bulvės ir daržovės, Šimkaičių k. — beržais puošėsi per Sekmines. Sudžiūvusius laikė sauga nuo pelių: sumesdavo daržinėje ir apkraudavo šiaudais bei šienu.

Nustatyta, kad Jurbarko rajone persipynė dvi karvių vainikavimo dienos — Sekminių šeštadienis ir sekmadienis. Čia pirmą kartą išgirsta apie ragų vainikavimą karkliuko lankeliu su viduryje įsmeigtu kadagiu, užrašyti unikalūs prisiminimai apie piemenų paprotį per Sekmines rinkti iš savo tarpo jaunikį ir jaunąją ir pamiškėje kelti jiems vestuves, kuriose dalyvaudavo visi kaimo vaikai. Šie duomenys leidžia kelti hipotezę apie ankstyvesnį platų, iki pat Lietuvos šiaurričių nusitęsusį arealą, kuris kadaise apėmė nemažą Vakarų Europos dalį ir susiliejo su šiuo metu sumodernintu Sekminių karaliaus rinkimo arealu.

Lauko tyrimų duomenimis, daugelis kaimo ir miestelių gyventojų iki šiol mano, kad velykinis švėstas vanduo ištikus metus negenda. Per Velykas juo šlakstomas butas ir visi pastatai taip, kaip tai daro kunigas — iš viršaus šlakstykle (*krapylu*) — ar tiesiog pasiausdami iš delno. Švėstu vandeniu šlakstomi pradedami arti laukai, pirmą kartą pavasarį laukan genami gyvuliai. Viena kita moteris teigė, kad švėstu vandeniu ginasi nuo perkūnijos — išgirdusi griaudžiant, apeina ratu sodybą ir ją apšlaksto. Kai kurie seni žmonės katalikai iki šiol išgeria gurkšnį švėsto vandens prieš Velykų pusryčius; jaunos šeimos to neapraktikuoja. Išliko tradicinis supratimas, kur dėtinas per metus nepanaudotas švėstas vanduo: jis pilamas ant kapų, namo pamatų, į šulinį, rečiau — sugirdomas gyvuliams.

Saugose užrašyta daugelyje vietų iš atminties išnykusių savitų liuteronų papročių, praktikuotų XX a. pirmoje pusėje: Velykų rytmetį, kol saulė dar nepatekėjo, reikia parsinešti vandens iš upelio, kuris teka į rytų pusę (manyta, kad šis vanduo negenda); antrą kartą tekančiai nuotakai ant galvos dedama tik pusė įprastinio jaunosios mirtų vainiko; mirusysis šarvojamas tarsi eitų miegoti — vienmarškinis, užklotas antklode.

Sužinota daug įvairių švenčių patiekalų, jų receptų, apie tų patiekalų paplitimą XX a. pirmoje pusėje ir XX a. antroje pusėje įvykusius pakitimus (avižinį kisielių pakeitė krakmoliniai uogų kisieliai, pajvairėjo aguonų patiekalų, naminius valgius pakeitė pirktiniai), aprašyta valgymo ir susėdimo prie stalo tvarka.

Surinkta medžiaga parodė, kad šiauriau Nemuno žemupio, kai kurių pagyvenusių žmonių nuomone, velykiniai kiaušiniai būtinai turi būti margi. Margindavo vašku ir dažė iš anksto užmerktų svogūnų lukštų, ažuolo ar uosio žievės nuovirais. Jo pasilikdavo ir Atvelykiui. Uždaresniuose Jurbarko r. miškingų vietovių kaimuose XX a. pirmoje pusėje kiaušinius dažydavo ir per Sekmines. Įdomu tai, kad čia XX a. antroje pusėje šventinių kiaušinių nevalgydavo, laikydavo visus metus, o sugedusius sudegindavo.

Užrašyta įvairių duomenų apie Kūčių papročius. Iš jų matyti, kad XX a. viduryje didėjo susvetimėjimas tarp šeimos ir samdytos šeimynos bei pačioje šeimoje. Prie stalo ūkio šeiminkas dalindavo kalėdaičius. Vieną sulaužęs duodavo pirmiausia savo šeimos nariams, paskui tarnams. Be to, kiekvienas gaudavo po kalėdaitį, kurį suvalgydavo vienas pats. Dabar dažniausiai kalėdaičius laužo ir juos dalina vyriausias šeimoje asmuo, tačiau kitoms Kūčių apeigoms vadovauja asmuo, turintis didžiausią įtaką šeimoje. Visoje tyrinėtoje teritorijoje išliko Kūčių papročius, siejančių gyvuosius ir mirusius šeimos narius. Jiems po Kūčių vakarienės paliekama valgių, padedama lėkštė. Kai kur atskira švari lėkštė, šaukštas ir šakutė padedama kiekvienam palaidotam šeimos nariui. Visose amžiaus grupėse rasta žmonių, manančių, kad vakarieniauti grįžta tie, kurie tuose namuose mirė ar juose buvo pašarvoti.

Nemažai sužinota apie pomirtinio gyvenimo supratimą. Užrašyta tikėjimų, kad per šermenis mirusiojo vėlė stovi jo galvūgalyje ir viską mato (Jurbarko r.) arba tris dienas būna mirusiąjame (Kauno r., Kėdainių r.), stovi gale kojų (Panevėžio r.); vėlės pasirodymas sapnuose — tai ko nors prašymas; paskutinio palaidotojo vėlė saugo kapinių vartus ir kol ji kantriai saugo, niekas nemiršta. Nustatyta, kad visoje tirtoje teritorijoje buvo žinomas mirusiojo laikymo būdas namuose, apie kurį užuominų yra Vulfstano pasakojime apie aisčių laidotuves: po pašarvotu mirusiuoju statomi dubenys ar kibirai su sniegu ar vandeniu. Manoma, kad vanduo sutraukia blogą kvapą. Pirmą kartą Lietuvoje pavyko užrašyti duomenų apie tai, kad po mirusiuoju buvo padėtos dilgėlės (Vadokliai, Kėdainių r.); jos dedamos, jei griaudžia perkūnija (Saugos, Šilutės r.), bijantis, kad velionis nepamėltų.

Užrašyta unikali informacija apie paprotį, siejantį XX a. šermenis su archeologinių palaidojimų Lietuvoje duomenimis: šarvojant mirusįjį po juo buvo padėtas ištvertas dalgis, ant krūtinės — duonos riekė (Kėdainių r.), Tauragės r. į karstą po mirusiojo nugara — specialus galąstuvo formos plieno gabalas. Iki šiol naudojami įvairūs metaliniai daiktai: Kauno ir Varėnos r. — ant krūtinės dedamas magnetas, įvairiuose rajonuose po truputį plinta velionio įžeminimas — pašarvojus prie mažojo pirštelių rišamas laidas, kurio antrąjį galą išveda per langą lauk ir pakasa. Plinta ir daugiau būdų mirusiojo blogam kvapui pašalinti: prie kūno statomi indeliai su druska, po karstu — su salietra, visos kūno angos užkamšomos kamparo spirite suvilgyta vata ir pan.

Lauko tyrimai parodė, kad iki šiol žmonių atmintyje išliko ir kai kuriais atvejais XX a. antroje pusėje buvo naudojama similitinė magija lietui sukelti (Varėnos r.), sužinoti, kas bus jaunikis (Varėnos r.; Aknysta (Latvija)).

Pastebėta naujai plintančių religinės kilmės papročių. Vienas iš jų — Juodainių k. (Panevėžio r.) 1996 m. nuo Trijų Karalių per kaimą einanti Marija *keliauninkė*. Į Juodainius atvežta Šv. Mergelės Marijos statula kas trys dienos perkeliama į kitus namus ir juose susirinkę kaimynai meldžiasi. Tikima, kad statula atneša laimę. Teko stebėti ir aprašyti šeimos atsisveikinimo su Marija *keliauninke* apeigas.

Pokario metais vykusį gyventojų migraciją ir įvairiais keliais — per spaudą, mokyklą, radiją ir televiziją — plintanti informacija prisidėjo prie naujų, kosmopolitinių dalykų įsitvirtinimo kalendoriniuose papročiuose. Tai po eglute visiems šeimos nariams padėtos pirktinės Kalėdų dovanos, įvairūs pirktiniai dažai Velykų margučiams, pirkti vietinės gamybos ir importiniai šventiniai valgiai ir kt.

Informacijos gausa ir galimybė ją pritaikyti savo reikmėms jaunos žmonės skatina kurti naujus individualius kultūros reiškinių elementų junginius ir sudaro sąlygas persipinti įvairios kilmės kultūros reiškiniams.

Surinkti duomenys leidžia patikslinti XX a. pirmos pusės kalendorinių švenčių papročių paplitimo ribas, jų sąsajas su žmonių pasaulėjauta, nustatyti, kaip XX a. antroje pusėje kito žmonių pasaulėvoka.

Jurgita Dum a š i ū t ė, naudodama I. R. Merkienės klausimų lapus: „Vėlinės — mirusiųjų šventė“, apklausė 5 žmones, „Švėstas ir nepaprastas vanduo“ — 2, pagal Ž. B. Šaknio klausimus „Jaunimo brandos apeigos“ — 5 žmones, pateikė perfotografuoti 21 nuotrauką. Surinkti duomenys rodo, kad Tauragės ir Šilutės rajonuose Visų Šventųjų dieną žmonės pasninkavo, ėjo į bažnyčią ir kapines, nešė elgetoms pinigų ir maisto. Apklaustieji teigė, kad kapai visuomet buvo puošiami gėlėmis, eglių ir pušų šakomis. Kai kurių nuomone, Vėlinių išvakarėse vėlės grįžta namo ir gali pasirodyti žmonėms. Užrašyta duomenų apie evangelikų liuteronų confirmaciją.

Rasa P a u k š t y t ė rinko duomenis programai „Lietuvių papročių atlasas. D. 1“ tema „Gimtųjų ir krikštynų papročių paplitimo arealai“. Naudodama savo sukurtus klausimų lapus „Gimtųjų papročiai“ ir „Krikštynų papročiai“, ji apklausė 34 vyresnio amžiaus moteris ir užrašė 125 lapus informacijos.

Lauko tyrimų metu daugiausia dėmesio buvo skiriama krikštynų papročiams: krikštynų eigai, krikštatėvių parinkimui, pageidaujamiems jų būdo bruožams, tėvų ir krikštatėvių elgesiui krikštynų dieną, pribuvėjos veiksams. Varėnos bei Šalčininkų rajonuose užrašytas apeiginis „bobutės košės“ valgymas bei iškilminga „bobutės išvežimo“ apeiga. Trakų r. R. Paukštytė užrašė unikalų pasakojimą moters, kurios mama buvo garsi pribuvėja. Ji pateikė vertingų žinių apie pribuvėjos profesinę veiklą, jos elgesį su gimdyvėmis, santykius su kitais kaimo žmonėmis.

Užrašyti bendruomeniniai krikštynų veiksmai padės plačiau atskleisti kaimo bendruomenės reikšmę šeimos gyvenime. Surinkta medžiaga leidžia nustatyti kai kuriuos regioninius krikštynų papročių savitumus.

Vida S a v o n i a k a i t ė rinko duomenis programai „Lietuvos etnokultūriniai arealai ir jų dinamika. D. 1“. Remdamasi savo sudarytu klausimų lapu „Audinių raštai ir spalvos“, ji apklausė 65 žmones, užrašė 164 lapus informacijos, kurią papildė grafiniai piešiniai. Daug dėmesio buvo kreipiama į liaudišką tekstilės raštų kilmės aiškinimą, skirtinga technika atliktų dirbinių raštus, jų formų bendruosius ir savitus bruožus. Rinkta medžiaga apie audinio simbolinę reikšmę. Užfiksuota savitų XX a. augalinių ir gyvūninių tekstilės raštų. Šilutės ir Tauragės rajonuose užrašyta naujų duomenų apie audinių naudojimą šeimos papročiuose. Surinkta medžiaga padės išaiškinti, kiek įtakos kaimo moterų tekstilei turėjo profesionalusis menas, pačių audėjų ir audinių vartotojų grožio supratimas.

Danguolė S v i d i n s k a i t ė programai „Lietuvių papročių atlasas. D. 1“ rinko duomenis apie švęsto, užkalbėto, šaltinio bei kitokio vandens naudojimą papročiuose, lietaus kvietimą ir sapnų, kuriuose sapnuojamas vanduo, reikšmes. Užrašyti

atsakymai į I. R. Merkienės klausimų lapą „Švęstas ir nepaprastas vanduo“ bei jo papildymą. Apklausta 39 žmonės, pateikta 94 lapai informacijos.

Žilvytis Bernardas Šaknys atliko lauko tyrimus pagal programą „Lietuvių papročių atlasas. D. 1“. Apklausta 40 žmonių: 25 vyrai ir 15 moterų (60% informatorių gimę iki 1920 m., 25% — 1921—1930 m., 15% — 1931—1935 m.). Tarp apklaustųjų 36 lietuviai, 2 lenkai (vienas kalbėjo tik baltarusiškai), 2 vokiečiai; iš jų 33 katalikai, 7 evangelikai liuteronai. Užrašyta 94 lapai informacijos. Nufotografuota 36 kadrai. Per ekspediciją gautos 6 fotografijos, iš jų trijose vaizduojamos Trijų Karalių vaikštynės.

Ž. B. Šaknys, tęsdamas jaunimo bendruomeninių papročių tyrimus, taip pat klausinėjo apie jaunimo susiejimus prie darbų, bendravimą šeimoje, jaunimo paprotinę teisę, padoraus elgesio stereotipus, jaunimui reikšmingus burtus ir prietarus. 22 pateikėjai pasakojo apie vienkiemių, 17 — gatvinių kaimų, 1 — dvaro papročius. Panevėžio ir Kėdainių rajonuose daugiausia duomenų gauta apie gatvinių kaimų papročius. Limeikių kaime (Raguvėlės par.) užrašyta informacija apie kaimo vaikštynes pakiemiais per Sekmines, Baronų k. (Subačiaus par.) — saviti Trijų Karalių vaikštynių papročiai, Anciškės parapijoje — labai retas burtas vaikiniui privilioti.

Varėnos ir Šalčininkų rajonuose Ž. B. Šaknys surinko daug unikalios medžiagos. Rakų k. (Varėnos r.) užrašytas gudų kalba vaiko, gyvulio ir druskos užkalbėjimas, Mardasave ir Noškūnuose — labai retai aptinkama vyriausiojo berno institucija (iki šiol žinomi tik 8 aprašai). Pirmą kartą užrašyti duomenys apie merginų grupinį drobių balinimą Valkininkų parapijoje, taigi ir Rytų Lietuvoje. Ž. B. Šaknio lauko tyrimų metu pirmą kartą Lietuvoje fiksuotas apeiginis jaunimo žaidimas, žaistas kelias dienas prieš rugiapjūtės pabaigtuves: iš rugių varpų, rugiagėlių ir kūkalių nupintu vainiku mergina vainikuodavo jai patikusį vaikiną ir šokdavo apie jį. Vėliau juo vainikuodavo kitus vaikus. Kiekvienas iš jų ratelio viduryje pašokdindavo jam patikusią merginą.

Šilutės ir Tauragės rajonuose Ž. B. Šaknio tyrimus sunkino tai, kad čia mažai pagyvenusių žmonių. Tose vietovėse buvo tyrinėjamas skirtingų tautybių ir konfesijų tarpusavio sąveikos poveikis jaunimo bendravimo papročiams. Konfesiškai mišrioje Tauragės r. vakarinėje dalyje pastebėti gana saviti jaunimo bendravimo papročiai, besiskiriantys nuo katalikiškos Žemaitijos ir liuteroniško Klaipėdos krašto. Surinkta unikali medžiaga, apklausus vienintelį Benininkuose (prie Pagėgių) gyvenusį kataliką Jurgį Falką. Ž. B. Šaknio nuomone, ji leidžia pasekti dviejų konfesijų kontaminaciją žmogaus pasaulėjautoje. Nors duomenų pateikėjas neturėjo jokių ryšių su liuteronų bažnyčia ir laikė save kataliku, jis nežinojo, kad per adventą ir gavėnią dera susilaikyti nuo linksmybių.

Ž. B. Šaknys taip pat užrašė unikalų iki šiol lietuvių etnologinėje literatūroje nemintą krikštytųjų „žasinuko pešimo“ paprotį. Jis nustatė, kad iki šio amžiaus susiformavęs jaunimo socialinio statuso keitimo paprotys apie XX a. vidurį perėjo į krikštytųjų papročius ir įgijo naują iniciacinę vertę. Ją jis prarado paskutiniais metais ir tapo pramoginiu krikštytųjų elementu.

Aurika Tarasovaitė apklausė 7 žmones apie vietinių gyventojų etninę, konfesinę ir teritorinę savimone.

Asta Lekavičiūtė rinko duomenis pagal savo sudarytus klausimų lapus tema „Moterų ir merginų galvos danga bei šukuosenos XIX a. pab.—XX a. I pusėje“. Ji apklausė 51 pateikėją ir užrašė 131 lapą informacijos, nufotografavo 4 etnografinius objektus, gavo dovanų 7 ir pasiskolino perfotografuoti 2 fotografijas. Surinkta medžiaga teikia žinių apie kasdienę ir šventinę plaukų priežiūrą, šukuosenas ir galvos dangą, su šiais dalykais susijusius papročius bei prietarus. Pastebėta, kad Jurbarko ir Kauno rajonuose moterys žino labai daug skarelių pavadinimų, kuriais nusakoma skarelių medžiaga, jų vertė ir gamybos vieta, žinomi įvairūs skarelių ryšėjimo būdai. Lauko tyrimų metu norėta surinkti duomenų apie konfesinius ir etninius plaukų priežiūros savitumus ir galvos dangos dėvėseną. Apie tai gauta duomenų iš lietuvių, latvių ir lenkų.

A. Lekavičiūtė liepos 1—15 d. Varėnos rajone vadovavo grupei VPU studentų-praktikantų (dalyvavo L. Kodis, J. Leonavičiūtė, L. Paltanavičius, R. Rūtė, K. Šinkūnas), kurie pagal tyrėjos sudarytus klausimų lapus taip pat rinko žinias apie moterų ir merginų galvos dangą bei šukuosenas.

Ši grupė tyrėjų Matuizų seniūnijoje apklausė 34 žmones, gimusius 1920—1932 m. (33 lietuvės, 1 lenkė; visos katalikės). Užrašyti 255 lapai informacijos, nufotografuota 12 skarelių ir jų ryšėjimo pavyzdžių. Gauti 58 atsakymai į klausimų lapus.

A. Lekavičiūtė lauko tyrimų metu stengėsi nustatyti etninių kultūrų sąveikas galvos puošyboje. Radusi tarp lietuvių savitą dviejų skarų dėvėseną vienu metu, tyrinėtoja sieja tai su baltarusių moterų įtaka. Pastebėta keletas lenkių ir lietuvių galvos dangos dėvėsenos skirtumų.

Grupės dalyviai A. Lekavičiūtės pavedimu taip pat surinko ir pateikė Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštynei etnografinę informaciją iš Skuodo r. (užrašyti 2 atsakymai — 9 lapai informacijos), Plungės r. (4 atsakymai — 18 lapų), Ukmergės r. (7 atsakymai — 26 lapai), Molėtų r. (4 atsakymai — 12 lapų), Ignalinos r. (2 atsakymai — 8 lapai), Šalčininkų r. (2 atsakymai — 6 lapai), Šakių r. (2 atsakymai — 9 lapai).

Vyr. m. b. Lauros Kazlauskienės grupė (dailininkas I. Kazlauskas, vyr. labor., VDU ir LII doktorantas V. Tumėnas) liepos 22—26 d. Anykščių, Jonavos, Kaišiadorių, Ukmergės rajonuose rinko medžiagą pagal programą „Lietuvos etno-

kultūriniai arealai ir jų dinamika. D. 1“. Apklausti 9 žmonės ir užrašyta 30 lapų informacijos apie žvejybą Neries baseine. Dailininkas nupiešė 9 piešinius.

Vytautas Tumėnas rinko duomenis apie juostas ir jų naudojimą.

Vyr. m. b. Janinos Morkūnienės vadovaujamos grupės gegužės 20—25 d. dirbo Trakų ir Kaišiadorių rajonuose (vyr. labor. Danguolė Svidinskaitė, vyr. labor., VDU ir LII doktorantė Auksuolė Čepaitienė, dail. Rita Pilkaitė-Butvilienė), birželio 4—8 d. — Jurbarko, Kelmės, Raseinių, Telšių rajonuose (asist. I. Šidiškienė, vyr. labor. D. Svidinskaitė, dailininkės K. Deveikytė ir R. Pilkaitė-Butvilienė), rugpjūčio 19—23 d. Anykščių, Kėdainių, Panevėžio, Ukmergės rajonuose (asist. I. Šidiškienė, vyr. labor. D. Svidinskaitė, dail. K. Deveikytė).

J. Morkūnienė rinko medžiagą apie liaudiškos odminystės technologiją Lietuvoje pagal programą „Lietuvos etnokultūriniai arealai ir jų dinamika. D. 1“. Ji naudojo savo sudarytais klausimais. Apklausti 33 duomenų pateikėjai, užrašyta 82 lapai (164 p.) informacijos, nufotografuota apie 100 etnografinių objektų. Dailininkės R. Pilkaitė-Butvilienė ir K. Deveikytė nupiešė 56 piešinius, kuriuose parodyti darbo įrankiai ir darbo procesai.

Lauko tyrimų metu J. Morkūnienė stengėsi išsiaiškinti, kuo skyrėsi lietuvių ir totorių odų išdirbimo būdai, naudotos medžiagos, įrankiai ir jų tipai XIX a. pab.—XX a. pirmoje pusėje. Buvo siekiama nustatyti su odminyste susijusių kultūros reiškinių paplitimo ribas. Surinkta medžiaga rodo, kad Lietuvoje amatininkai namie išdirbdavo žaliaminę (suktinę) senesnių stambių raguočių odą; iš arklių, suaugusių galvijų ir veršiukų, avių ir ožkų odų darė juchtą ir chromą. Darbui buvo naudojami nesudėtingi įrankiai, vyravo augalinės medžiagos ir perimta iš savo šeimos technologija.

Auksuolė Čepaitienė rinko duomenis apie verpimą — kaimišką tradiciją, jos tąsą mūsų visuomenėje ir su verpimu susijusias realijas. Lauko tyrimų metu padaryti 26 tradicinės verpimo technikos aprašai, kurie sudaro 120 lapų informacijos. Surinkti duomenys apie naudojamus pluoštus, verpimo būdus, darbo įrankius, darbo pasidalinimą tarp lyčių, verpimo vertę, skirtumus tarp kaimiškos verpimo kultūros Nepriklausomoje Lietuvoje ir sovietmečiu. Taip pat užrašyta žinių apie megztų dirbinių madą XX a. antroje pusėje ir jos sąsajas su siūlų verslu.

Irma Šidiškienė dirbo J. Morkūnienės grupėje, be to, rugpjūčio 5—9 d. viena rinko medžiagą Radviliškio r. apie lietuvių moterų tautinius drabužius XX a. pirmoje pusėje pagal programą „Lietuvos etnokultūriniai arealai ir jų dinamika. D. 1“. Tyrimų metu bandyta nustatyti, koks buvo kaime tautinių drabužių prestižas, kaip kaimo moterys suprato tautiškumo raišką juose, kiek jos norėjo ir pajėgė tokius drabužius išgyti. Apklausti 44 žmonės. Užrašyta 18 lapų informacijos, nufotografuota 35 objektai, pasiskolinta perfotografuoti 6 nuotraukos.

Vacys Milius liepos 1—15 d. rinko medžiagą Prienų rajone (dailininkė Marta Vosyliūtė). Aprašytos 4 kapinės, nufotografuota 115 įvairių etnografinių objektų, M. Vosyliūtė nupiešė 67 kaltinius kryžius ir kaltines bei suvirintas kapų tvoreles. Lauko tyrimų metu surinkti duomenys apie katalikų, evangelikų, taip pat senąsias Skriaudžių bei dabartines Veiverių kapines. Aprašyti jų elementai: tvoros, vartai, varteliai, takai, želdiniai, kapai. V. Milius nuomone, paminklai, kapai ir jų priežiūra Prienų rajone tokia pati, kaip ir visoje Lietuvoje. Skriaudžių evangelikų *prūska-pines* jau galima laikyti nuėjusiomis į istoriją, nes beliko 14 prižiūrimų kapų. Tebestovi standartiniai betoniniai kryželiai ant dviem eilėm išrikuotų Pirmojo pasaulinio karo vokiečių kareivių kapų. Po 1957 m. šiose kapinėse nebelaidojama. Senosios Skriaudžių kapinės visai sunykusios. Vienintelis jų liudininkas — akmeninis nebeišlikusio kryžiaus pagrindas.

Ištirtieji kaltiniai kryžiai dviejų tipų — stiebiniai ir rėminiai. Stiebinų kryžių labiausiai išpuoštas pagrindas ir kryžma, rėminių, be to, išpuošta erdvė tarp rėmų. Populiariausias S pavidalo ornamentas. Naujas žemas kapų tvoreles vietiniai meistrai suvirina iš dviejų horizontalių vamzdžių, kuriuos jungia vertikalūs strypeliai ir tarp jų įkomponuoti apskritimai ar tulpių žiedai. Ieškota duomenų apie geležinių kaltinių kryžių meistrus ir jų darbus. Rasta medžiagos apie kalvį Juozą Martynaitį, kuris kalė kryžius XX a. pirmame ketvirtyje. Pastebėta, kad Veiverių kapinėse šiuo metu laidojama, atgėžiant mirusiųjų kojas į kapinių vartus. Užrašyti prisiminimai apie neseniai naujam palaidojimui kasant duobę rastą skobtinį karstą, be to, sužinota, kad anksčiau laidota veidu į bažnyčią.

Programai „Šeima ir etniniai procesai. D. 2“ P. Kalnys rugsėjo 1—30 d. su vyr. laborantais S. Daubaraitė ir A. Telyčėnu bei laborantu V. Narbutu Šalčininkų ir Vilniaus rajonuose rinko duomenis apie 380 šeimų, aiškindamiesi, kokią reikšmę tautinėms mažumoms integruojantis į Lietuvos gyvenimą turėjo šeima. Lauko tyrimų preliminarūs duomenys patvirtino ankstesnę prielaidą, kad šiuo metu tautiniu atžvilgiu mišrios šeimos, kuriose vienas iš sutuoktinių yra lietuvis, vietinei visuomenei daro dvejomą, gana prieštaringą įtaką. Pirmiausia jos padeda tautinėms mažumoms lengviau integruotis, antra — slopina mišriose šeimose gyvenančių lietuvių tautinę orientaciją.

Visa ekspedicijų metu surinkta medžiaga papildė Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus rankraštyną ir sudarys svarų pagrindą tolesniems Lietuvos etninės kultūros tyrinėjimams.

1996 m. etnografinių lauko tyrimų metu asmeniškai pastebėjau, kad žmonės vėl nuoširdžiai pasakoja apie save, nedvejodami atsako į klausimus ir stengiasi padėti, kai ieškome duomenų pateikėjų. Vienas svarbiausių kliuvinių — ekspedicijos vyksta per patį darbymetį ir dažnai randame tuščius namus. Rei-

kėtų pagalvoti apie lauko tyrimų organizavimą žiemą, kai kaimo žmogui laikas nėra toks brangus.

Pirmasis pasižvalgymas Latvijoje parodė, kad būtina tęsti ir užsienio lietuvių, ir gretimų tautų lyginamuosius etninės kultūros tyrimus, sutelkiant kaip galima didesnes pajėgas.

Irena Regina Merkienė

Po nakvynės Pabūdviečių k. (Žygaičių sen., Tauragės r.) 1996 06 14.

Iš kairės į dešinę: Instituto vairuotojas Stanislovas Kvakšys, ūkininkė Vilma Dumašiūtė, Asta Lekavičiūtė, Žilvytis Bernardas Šaknys, ūkininkas Mikas Dumašius ir Vida Savoniakaitė. Foto Irenos Reginos Merkienės.